

УДК 39:72.031.1](477):930.253(051)

DOI <https://doi.org/10.15407/nte2026.01.028>

ГУДЧЕНКО ЗОЯ

кандидатка архітектури, старша наукова співробітниця відділу «Український етнологічний центр» Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (Київ, Україна).
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-6356-0019>

HUDCHENKO ZOIA

a Ph.D. in Architecture, a senior research fellow at the *Ukrainian Ethnological Center* Department of M. Rylskyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-6356-0019>

Бібліографічний опис:

Гудченко, З. (2026) Деякі аспекти дослідження та охорони пам'яток народної архітектури України на сторінках журналу «Народна творчість та етнологія». *Народна творчість та етнологія*, 1 (409), 28–51.

Hudchenko, Z. (2026) Some Aspects of the Research and Protection of Ukrainian Folk Architecture Monuments in the “Folk Art and Ethnology” Journal. *Folk Art and Ethnology*, 1 (409), 28–51.

© Видавництво ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2026. Опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК НАРОДНОЇ АРХІТЕКТУРИ УКРАЇНИ НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ «НАРОДНА ТВОРЧИСТЬ ТА ЕТНОЛОГІЯ»

Анотація / Abstract

Підготовка цієї статті актуалізована потребою в межах відзначення 100-річного ювілею академічного журналу «Народна творчість та етнологія» глибше акцентувати на його ролі в розвитку народознавчих досліджень та внеску в збереження національної ідентичності українців минулого і сьогодення. **Метою розвідки** є комплексний аналіз оприлюднених наукових матеріалів часопису, присвячених експедиційній фіксації, дослідженню, розробкам стратегій збереження та охорони пам'яток народної архітектури України.

Розгляд, анування та систематизація наукових публікацій етнографічно-архітектурного змісту уможливили визначити десять головних дослідницьких напрямів, що підсумовують пошуки багатьох поколінь фахівців упродовж 1957–2025 років. Текст пропонованої статті структуровано за такими тематичними векторами: 1) регіональне народознавство: польові дослідження; 2) типологічні, планувальні, конструктивно-технічні, естетичні аспекти дослідження народної архітектури; 3) традиції та інновації в сільській забудові; 4) декоративне оздоблення сільського житла; 5) обладнання інтер'єру хати; 6) традиційне житло українських переселенців на іноетнічних теренах; 7) пошуки народного стилю в архітектурі України; 8) народна архітектура у творчості Тараса Шевченка; 9) музеї просто неба України; 10) відомі дослідники народної архітектури України: пам'ятні згадки.

Наукова новизна статті полягає в цілісному узагальненні багаторічного досвіду досліджень народної архітектури та пов'язаної з нею пам'яткоохоронної діяльності на сторінках видання. Авторка доводить, що систематична праця науковців-авторів журналу забезпечила поступ вітчизняної етнологічної науки та збереження інформації про об'єкти, багато з яких на сьогодні фізично втрачені. Важливим аспектом студій є акцентування на практичній цінності опублікованих матеріалів для музейної справи (зокрема функціонування скансенів) та реставраційної діяльності в Україні. Матеріали цього історіографічного огляду будуть корисними для етнологів, архітекторів, мистецтвознавців, істориків, краєзнавців та всіх, хто опікується збереженням української культурної самобутності в умовах сучасних викликів.

Ключові слова: «Народна творчість та етнологія», народна архітектура, польові дослідження, пам'яткоохоронна діяльність, музеї просто неба, національна ідентичність, культурна спадщина України.

The preparation of this article is prompted by the need to place a deeper emphasis on the significance of the academic journal “Folk Art and Ethnology” in the development of ethnographic research and its contribution to preserving the national identity of Ukrainians in the past and present within the framework of celebrating its 100th anniversary. **The purpose of this study** is to provide a comprehensive analysis of the journal's published scholarly materials dedicated to the expeditionary recording, research, and development of strategies for the preservation and protection of monuments of Ukrainian folk architecture.

The review, annotation, and systematization of scientific published works with ethnographic and architectural content have enabled the identification of ten main research areas that summarize the scholarly inquiries of many generations of specialists from 1957 to 2025. Consequently, the article is structured according to these thematic vectors: 1) regional ethnology: field research; 2) typological, planning, structural-technical, and aesthetic aspects of folk architecture research; 3) traditions and innovations in rural building; 4) decorative ornamentation of rural dwellings; 5) interior furnishings of the traditional house; 6) traditional housing of Ukrainian migrants in foreign ethnic territories; 7) the search for a national style in Ukrainian architecture; 8) folk architecture in the works of Taras Shevchenko; 9) open-air museums of Ukraine; 10) prominent researchers of Ukrainian folk architecture: commemorative mentions.

The scientific novelty of the article consists in the holistic generalization of long-term experience in folk architecture research and related heritage preservation activities documented in the journal. The authoress proves that the systematic work of the journal's contributors has ensured the progress of national ethnological science and the preservation of information regarding objects, many of which are physically lost today. The emphasis on the practical value of the published materials for museology (specifically the functioning of skansens) and restoration activities in Ukraine are considered as an important aspect of the study. The materials of this historiographical review will be useful for ethnologists, architects, art scholars, historians, local lore experts, and everyone who looks after preserving Ukrainian cultural identity in the conditions of modern challenges.

Keywords: “Folk Art and Ethnology”, folk architecture, field research, heritage preservation, open-air museums, national identity, cultural heritage of Ukraine.

Вступ. Сто років тому задля висвітлення широкого кола питань народної культури України Етнографічною комісією Всеукраїнської академії наук було започатковане народознавче видання «Етнографічний вісник» (1925–1932). Надалі назви журналу змінювалися на такі, як «Український фольклор» (1937–1939), «Народна творчість» (1939–1941), «Народна творчість та етнографія» (1957–2010). Нарешті з 2011 року науково-популярний ілюстрований часопис, співвидавцями якого є Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського та Національна академія наук України, отримав назву «Народна творчість та етнологія» («НТЕ»). У довоєнні періоди видання виходило щоквартально, у 1964–2020 роках – щодва місяці, від 2021 року – раз на три місяці. Тривалий час на його сторінках друкувалися дописи, пов'язані з історією, теорією та сучасним станом народної культури України, з проявами народної творчості в різних сферах життя, побуту, праці, дозвілля. Протягом двох останніх періодів зміст журналу збагатився ще й за рахунок важливої складової культурної спадщини етносу – традиційної народної архітектури, що має не

лише матеріальну, історичну, естетичну цінність, але й потенціал для наступних проектувальників житлового простору українських сіл і міст.

Постановка питання. Усебічному вивченню феномена традиційної архітектури й низки дотичних питань присвятили фахівці різних напрямів: етнографи, історики, архітектори, краєзнавці, мистецтвознавці, музейні працівники, з яких сформувався гурт дописувачів журналу. Серед них – відомі вчені, молоді дослідники, аспіранти. Такі знані авторитети старшого покоління, як С. Таранушенко, П. Юрченко, П. Жолтовський, Г. Стельмах, В. Самойлович, Г. Лебедев, М. Приходько, В. Чепелик та ін., слугували з точки зору методики виявлення, обстеження, аналізу та фіксації пам'яток архітектури прикладом для наступних поколінь науковців (середнього і молодшого). Це – П. Федака, А. Данилюк, С. Верговський, Т. Косміна, Р. Свирида, Л. Прибега, З. Гудченко, Р. Радович, М. Верговська, С. Довгань, О. Косміна, А. Ярова та ін.

Ключовими фазами пам'яткоохоронної діяльності є виявлення, обстеження та фіксація об'єктів архітектур-

ної спадщини. На початку 1960-х років і в наступні десятиліття польові розвідки набули в Україні детального характеру. Цьому сприяло заснування 21 грудня 1966 року Українського товариства охорони пам'яток історії та культури (УТОПІК) з місцевими відділеннями, а також створення мережі музеїв народної архітектури та побуту просто неба на кшталт шведського Скансену як однієї з найефективніших форм охорони архітектурно-будівельних об'єктів. Обміри, описи, фотографування, замальовки та інші варіанти документування пам'яток під час заснування і становлення українських скансенів мали подвійну користь – комплектування експозицій музеїв просто неба різних типів та отримання нових наукових знань у царині вивчення традиційної архітектури України. Матеріали експедицій зберігаються в архівних фондах установ, причетних до цієї роботи. Вони призначені слугувати дорогоцінним джерелом інформації для теперішніх і майбутніх дослідників української традиційної культури. Частина польових набутоків (за нагоди) оприлюднювалася в найближчий час після їхнього отримання та оформлення в народознавчих виданнях.

Виклад основного матеріалу. Тема «Народна архітектура» з'являлася на сторінках журналу «НТЕ», починаючи з 1957 року, під різними рубриками, зокрема: «З історії науки, культури та побуту», «Трибуна молодого дослідника», «Експедиції», «З експедиційних матеріалів», «Розвідки та матеріали», «Регіональне народознавство», «Польові етнографічні дослідження», «Етнос. Нація. Культура», «Етнокультурні процеси в традиційному та сучасному суспільстві», «Експедиційні дослідження», «Рецензії та повідомлення», «До 200-ї річниці від дня народження Тараса Шевченка», «Наука і сучасність».

Структура запропонованого огляду публікацій у часописі «НТЕ» на архітектурну тематику частково збігається з вищенаведеною рубрикацією видання та має такий вигляд:

1. Регіональне народознавство: польові дослідження.
2. Типологічні, планувальні, конструктивно-технічні, естетичні аспекти дослідження народної архітектури.
3. Традиції та інновації в сільській забудові.
4. Декоративне оздоблення сільського житла.
5. Обладнання інтер'єру хати.
6. Традиційне житло українських переселенців на іноетнічних теренах.
7. Пошуки народного стилю в архітектурі України.
8. Народна архітектура у творчості Тараса Шевченка.
9. Музеї просто неба України.
10. Відомі дослідники народної архітектури України: пам'ятні згадки.

Кожний розділ складається з коротких анотацій до вибраних базових статей. Указівки на додаткові публікації за певним напрямом, що безпосередньо не розглядалися, подаються у примітках¹.

1. Регіональне народознавство. Огляд публікацій цього розділу підпорядковано архітектурно-етногра-

фічному районуванню України (Полісся, Карпати, Поділля, Наддніпрянщина, Полтавщина, Слобожанщина, Південь).

Полісся. У статті М. Верговської [5] на прикладах експонатів Національного музею народної архітектури та побуту України (далі – НМНАПУ) проаналізовано процес розвитку комори як місця для зберігання продуктів харчування у двох аспектах: функціонального пристосування частини хати та формування особливого типу споруди. Первісно це була господарська яма, що пройшла всі етапи будівельного розвитку аж до самостійної будівлі й набула розгалуженої функціональної диференціації.

Стаття З. Гудченко [29] підготовлена на основі розлогої інформації від мешканців низки сіл тодішнього Малинського району Житомирської області (Скураги, Ксаверів, Недашки, Чоповичі, Кам'янка, Йосипівка), записаної дослідницею під час натурних обстежень. Як ілюстративний матеріал використано авторські світлинки та замальовки хат. Розглянуто питання формування поселенської мережі від хуторів до сіл і містечок, подальшої трансформації деяких із них – у бік розвитку або занепаду. Приділено увагу етнічному розмаїттю регіону. Проаналізовано традиційне будівництво (матеріали, конструкції, планувальні схеми житла, обряди, пов'язані з вибором місця для хати й етапами її зведення). Наведено факти про криниці як елементи селянських господарств, про особливості їхнього влаштування на Малищині.

Розвідка А. Данилюка [33] ґрунтується на матеріалах вивчення автором на теренах Шацького національного парку пам'яток народного житлового будівництва кінця XIX – початку XX ст. як потенційного рекреаційного ресурсу цієї перлини Полісся. Виявлені й обстежені давні хати, клуні, хліви, свининці, льохи, криниці, борти та інші об'єкти варто було б, на думку дослідника, «зберегти для майбутніх поколінь у природному ландшафті» шляхом створення мінімузею просто неба в с. Мельники, неподалік с-ща Шацьке, що належить до ареалу парку.

У статті В. Гуркова та О. Косміної [31] ідеться про спільні риси культур східнослов'янських народів в історико-етнографічній зоні українсько-білоруського Полісся, формування комплексу загальних міжетнічних (ареально-поліських) ознак, динаміку їх перетворення та співвідношення регіональних і локальних тенденцій у розвитку матеріальної культури. Насамперед наголошується на розкритті тенденцій змін у радянський період таких її видів, як поселення й житло.

В основі розвідки С. Верговського [6] – авторські матеріали польових досліджень 1970–1978 років під час створення експозиції НМНАПУ. Використано також літературні джерела. У статті можна ознайомитися з основними типами споруд у давньому народному будівництві Полісся. Головна увага зосереджена передусім на архаїчних конструкціях: рублений шатровий дах полісь-

ких клаунь, рублений двоххилий дах «накотом», дах «на самцях», збережений у найбільш ранній і довершеній формі у клітях, льохах, стебках, токах, хлівах. Розглянуто також будівлі з дахами на сохах чи підсішках («дідаках»). Відзначено особливості поліських криниць в умовах неглибокого рівня ґрунтових вод. Певне місце в розвідці відведено монументальним будівлям Полісся – дерев'яним храмам XVII–XIX ст. Публікацію ілюстровано обмірними креслениками та світлинами дослідника.

У ще одній статті З. Гудченко [14] зафіксовано своєрідні риси с. Надинівка Чернігівської області, обумовлені його надрічковим розташуванням біля впадіння допливів Старуха і Рівчак у Десну. Основу вуличної мережі села утворюють головна вулиця, скерована у бік Десни, і три її розгалуження. Двобічна забудова вулиць на низинних ділянках змінюється на однобічну, де між садибами після паводків довго не висихають ковбані та заболочені луки. На вуличних стовпах гніздяться численні родини лелек. Неглибокий рівень ґрунтових вод на теренах села спричинив значну кількість колодязів-журавлів із мальовничими силуетами зводів. На вуличних межах селянських садиб (як жива огорожа) густо ростуть верби. Їхню деревину часто використовують для стін господарських споруд, для огорож та добанок (дулянки для бджіл, жулукта). Стіни ж хат складали у зруб із сосни, обмашували з обох боків глиною та побілювали.

Публікація А. Данилюка [34] відображає, як автор, шукаючи на теренах Центрального Полісся реліктові форми будівництва, досліджував взірці ондокамерних хат, стебок, клітей, шестикутних клаунь із пірамідальним (стіжковим) перекриттям. На Західному Поліссі в 1970-х роках ще зберігалися вже рідкісні для цього часу замкнені селянські двори («хороми», «оседок», «окожний двір», «підварок») – аналоги гуцульських гражд. Прямокутне каре такого двору складалося з рублених житлових і господарських будівель, об'єднаних спільним дахом. Відкритий простір усередині комплексу слугував для безпечного вигулу худоби та зберігання деякого господарського реманенту. Диференціація окожного двору полягала, на думку вченого, у порушенні його замкненості шляхом вилучення з каре житлової ланки, створення П-подібної споруди з господарських будівель або зведення окремого від житла замкненого суто господарського комплексу.

А. Данилюк постійно друкувався на сторінках «НТЕ», був невтомним дослідником народної культури західноукраїнського регіону, подвижником музейництва, який понад 35 років трудової діяльності присвятив становленню Львівського музею просто неба, найбільше прислужившись вивченню Полісся. В іншій його статті [36] поліська садиба розглядається як важлива виробничо-господарська ланка, де всі будівлі за своїми функціями й розміщенням підпорядковувались основній меті. Типи дворів, що побутували на Поліссі в кінці XIX – на початку XX ст., формувалися в тісній залежності від земельних наділів, їхньої форми та віддаленості від на-

селених пунктів. Виробнича діяльність селян, кількість господарських споруд, взаємозв'язок між ними, хатою та вулицею зумовили велику планувальну різноманітність традиційних польських садиб, яку автор зводить до трьох основних типів забудови: відкритий двір із відокремленими спорудами; лінійний тип дворів (однорядний і дворядний) – «довгі хати»; замкнені двори, де під одним дахом по периметру розміщувалися житло й господарські приміщення. Характеристика основних типів дворів та їх варіантів деталізуються посиланнями на конкретні пам'ятки, обстежені дослідником. Більшість із них експонується у львівському скансені.

В опублікованому архівному матеріалі Н. Дмитрука «Польові записи з Волині» (зберігається в Архівних наукових фондах рукописів та фонозаписів ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України), підготовленому до друку О. Рубан [37], серед різноманітних аспектів народного побуту волинян висвітлено питання, пов'язані з народним будівництвом, а саме: ландшафт місцевості; історія заселення с. Троковичі на теренах колишнього міста Трокова, зруйновано завойовниками; перші поселенці та власники в топонімах; хата (вибір місця, закладання, спорудження комина, печі, конструкції та матеріали стін, даху, опорядження, хатне начиння), будівлі двору (клауня, стебка, комора, сілник), селянського обійстя.

У статті В. Завади [47] на низці прикладів досліджується еволюція монументальних дерев'яних будівель на теренах Полісся, у яких вихідним архітектурно-конструктивним елементом є квадратний у плані зруб із чотирихилим наметом, поширений у регіоні у вигляді окремих будівель – рублених клаунь та каплиць. Автор стверджує, що на ранніх етапах свого формування монументальна дерев'яна архітектура ще не мала специфічних ознак культового будівництва і значною мірою була споріднена з іншими традиційними спорудами українського Полісся і на подальших (XVIII–XIX ст.) етапах розвитку в її композиційних характеристиках застосовувалися рублені чотирисхили намети, стандарі, кругляки та інші традиційні для поліської народної архітектури елементи.

У статті Р. Радовича [66] з'ясовано низку аспектів, що торкаються питання традиційних технік покриття польських будівель соломною, очеретом та болотними травами. Розглянуто особливості технологічних процесів, локалізовано застосування технік і технологій у різних районах Полісся. В іншій розвідці цього ж дослідника [67] на основі археологічних і писемних джерел, а також польових матеріалів автора розглянуто загальну схему становлення та розвитку техніки будівництва на теренах Полісся впродовж I–II тисячоліть. З'ясовано конструктивні особливості розріженого зрубу. Простежено процеси вдосконалення будівельних технологій та шляхи формування зрубної конструкції зі щільно припасованими суміжними вінцями.

Статтю С. Таранушенка [81] присвячено дослідженню поліського житлового будівництва, що доне-сло в незмінному вигляді основи архітектурних форм і

конструкцій зрубу та даху ще дохристиянської доби. Це, зокрема, стіни з кругляка, оголений зруб, дахи на рублених фронтонах та на стовпцях, склепінчасте перекриття, цілком однокамерне житло, курне опалення тощо. В основу розвідки покладено матеріали експедицій 1920–1932 років, організованих Харківським музеєм українського мистецтва, під час яких автор обміряв на Поліссі 44 хати, 6 стебок, 12 клунь. По 5 хатах наведено обмірні кресленики, малюнки інтер'єрів та екстер'єрів (15 авторських ілюстрацій), описи об'єктів, таблиці з розмірами обмірних хат. У тексті використано також публікації інших авторів. Головний висновок дослідника полягає в тому, що «архітектурні форми і будівельні засоби Полісся не є місцевою локальною видозміною, а зацілілими залишками архітектури давно минулих часів. Вони характеризують найдавнішу відому нам фазу в розвитку архітектури на землях України».

У статті А. Ярової [107] розкрито стан дослідження народного житла Чернігівщини вченими й громадськими діячами кінця XVIII – першої половини XX ст. Акцентовано увагу на історії та конструктивних особливостях традиційного житла Чернігівщини зазначеного періоду. У розглянутих працях простежується поступовий перехід від статистичних матеріалів, описовості до порівнянь, аналізу матеріалів, спроб типологізації за різними ознаками, дедалі ширшого залучення світлин та замальовок об'єктів вивчення.

В іншій публікації А. Ярової [110] досліджено традиційне житло тодішнього Коропського району Чернігівської області. Здійснено спробу реконструкції зовнішнього вигляду хати на стовпах та воріт із дахом, що вели у двір, типових для району в кінці XIX ст. Проаналізовано деякі особливості забудови садиби та малих архітектурних форм (огорожі, хвіртки, воріт). Викладено результати етнографічних розвідок стосовно традиційного хатнього інтер'єру середини XX – початку XXI ст., розглянуто місце традиційних елементів хатнього начиння українців у системі сучасного облаштування внутрішнього простору житла².

Карпати. У статті З. Гудченко [12] повідомляється про етнографічну експедицію в села Яворів, Річка, Бабин, Снідавка, Лючки, Пістинь, Гуцулівка, Кобаки, Микитинці, Соколівка Івано-Франківської області. Значну увагу приділено архітектурному середовищу поселень, сформованому в органічній єдності з природними чинниками. Досліджено питання заселення гуцульського краю, планувальної структури поселень, розміщення селянських господарств на ґрунтах, вибору місця для спорудження хижі, влаштування оседку гуцула, будівництва культових споруд, обрядово-магічних дій при зведенні житла.

У публікації А. Данилюка [32] увага зосереджена на одній із найдавніших пам'яток традиційної архітектури Бойківщини, знайдених, досліджених і перевезених із с. Либохора (колишнього Турківського р-ну) Львівської області й установлених серед перших експонатів Музею

народної архітектури та побуту імені Климентія Шептицького в м. Львові. Це – приклад курної хати, у якій дим із печі виходив крізь вікна і двері через відсутність особливого пристрою для його виводу. Стіни споруди складені з брусованого смерекового дерева. У плані хата тризрубна (комора + світлиця + сіни), з галереєю (мостом) уздовж чільного фасаду, крита стрімким чотирихилим дахом під соломою. Для захисту стін від опадів улаштовано розвинений звис даху. Одвірки зовнішніх дверей декоровані різьбленим орнаментом.

Стаття Я. Кравченка [53] присвячена перлині культової дерев'яної архітектури Бойківщини – церкві Святого Миколая, побудованій 1763 року в с. Кривка (колишнього Турківського р-ну) Львівської області й перенесеній у 1930 році до Львова на обійстя біля монастиря отців студитів. У 1966 році вона стала відправною точкою експозиції новоствореного Музею народної архітектури та побуту у Львові. Споруда належить до загальноукраїнського типу церков із тридільною основою у формі трьох наближених до квадрата прямокутників, розміщених по одній осі зі сходу на захід: вівтар, центральна нава, бабинець. Стіни рублені із соснових колод, східчасті випуски яких у верхній частині зрубів підтримують кругове опасання. Кожен зі зрубів завершується багатозаломовим, критим гонтою верхом, характерним для Бойківщини. Чотиригранні зруби через вітрила переходять у восьмигранні підбанники, потім у пірамідальні намети, далі йде чотирикратне повторення заломів аж до вінчання верхів маківками. Дві галереї на різьблених стовпчиках підкреслюють вхідну частину храму. Простота й вишуканість форм, правдиве художнє осмислення конструкцій роблять церкву із с. Кривки пам'яткою високого мистецтва народних майстрів.

У студіях М. Матійчука [59] проаналізовано формування даху як важливого та невід'ємного елемента народного будівництва, що відіграє вирішальну роль у творенні художнього естетичного образу житла горян. Розглянуто питання застосування автентичних технік покриття, матеріалів, характерних для Бойківщини й Лемківщини (солома) та для Гуцульщини (дерев'яна колота дошка). Автор звертає увагу на велике значення пропорцій у побудові об'єктів селянського обійстя, на контрастне співвідношення видимих висот стін і даху (1:3; 1:4) житлових і господарських будівель, що надає їм особливої виразності та співзвучності з гірським ландшафтом. Вивчення покрівельних технологій допоможе, на думку дослідника, справі реставрації дахів, а також продовжить життя пам'яток народної архітектури, що експонуються в українських скансенах.

На основі польових етнографічних матеріалів та архівних картографічних джерел Р. Сілецький [72] дослідив декілька типів планувань сільських поселень в Українських Карпатах у XIX – на початку XX ст., генеза яких та поширення були зумовлені насамперед географічними та соціально-економічними чинниками. На Гуцульщині переважали безсистемні поселення з роз-

сіяним та гніздовим типами розселення. На Бойківщині й Лемківщині побутували безсистемно-скупчені, ланцюгові та рядові поселення скупчено-гніздового типу. Вуличне планування спорадично траплялося лише в гірських районах Закарпаття та в німецьких колоніях. Відзначено процес ущільнення забудови поселень у досліджуваний період та комбінування однопланових типів планування.

У дописі Б. Урбановича [85] простежується зв'язок будівельних обрядів, що побутували на Покутті в кінці XIX – на початку XX ст., із давніми уявленнями населення – обряди підготовчого періоду, тобто вибір матеріалу, місця, часу для будівництва хати, а також ті, що пов'язані з її спорудженням та заселенням. За роки радянської влади частина обрядів, в основі яких лежали традиційні поняття семантичних якостей елементів інтер'єру, зникла.

У розвідці П. Федаки [87] споруди селянського двору на Закарпатті розглянуто диференційовано, залежно від їх функціонального призначення: для збереження зерна та продуктів харчування; для утримання худоби й птиці; для обробки зернових культур і зберігання кормів (комора, шопа, кіш, хлів, стайня, стодола, куча, пеленя, дров'ятня, пивниця тощо). У старіших будовах у деяких районах вони розміщувалися під спільним дахом з хатою, а в пізніших – окремо, особливо хліви. Для господарських споруд використовували такі самі матеріали й будівельну техніку, як і для житла, однак гіршої якості. До малих архітектурних форм віднесено колодязь, ворота, хвіртку, вулики, перелазы, різні типи огорож. Детально аналізуючи розмаїття варіантів господарських споруд селянського двору на Закарпатті, автор підкреслює їх регіональну своєрідність і водночас спільність із подібними за призначенням будівлями в інших регіонах України.

В іншій статті П. Федаки [91] розглянуто три найбільш архаїчні типи забудови двору на Закарпатті: відкритий із незв'язаними будівлями (однорядний, Г-подібний, із рівнобіжною і безсистемною забудовами); однорядний із блоковим зв'язком будівель, об'єднаних спільним дахом (так звані довгі хати), замкнутий (гуцульські хати з граждами) – рідкісний тип. Дослідник зосередився головню на довгих хатах. Розглянуто такі питання, як ареал їх поширення, фактори виникнення, варіанти розташування будівель, їх кількість, розміри, варіанти компонування, орієнтація відносно комунікації, облаштування садибної ділянки. Науковець також простудіював поширення подібного типу двору в інших регіонах України та за кордоном. Інформативність розвідки підсилюють ілюстративні матеріали: графічні зображення, карта поширення довгих хат другої половини – кінця XIX ст., плани довгих хат XIX ст. з різних регіонів Закарпаття.

У ще одному дописі дослідника [93] зафіксовано такі основні типи закарпатського житла з варіантами: двокамерне («хата + сіни»); двокамерне (хата і кліть), у якому ці два приміщення не зв'язані між собою, а ма-

ють окремі входи; трикамерне («хата + сіни + комора») і трикамерний локальний варіант («сіни + хата + комора») з двома входами. Як окремий тип житла визначено гуцульську хату з граждою та комплекси з боковим зв'язком житлових і господарських (довгі хати). Поява варіантів житла залежала від етнічних традицій, історії еволюції оселі, природних умов, господарського укладу, змін форм родини³.

Поділля. Яскравій перлині Подільського регіону – селу Буша (тодішнього Ямпільського р-ну) Вінницької області – присвятила свою статтю З. Гудченко [13]. Тут, у напрочуд мальовничий пересіченій місцевості, зберігається багаточисельний комплекс об'єктів історико-культурної спадщини, геологічна пам'ятка «Гайдамацький яр», пам'ятки археології різних історичних періодів, залишки ранньослов'янського селища, давньоруське поселення, давньослов'янський язичницький храм печерного комплексу, фрагменти оборонних стін, валу, рову, вежа Бучанського замку XVII ст., фрагменти триконхового храму. Забудова характеризується терасним розташуванням та широким застосуванням природного каменю у зведенні споруд та розплануванні дворів. Водні джерела, що б'ють зі скель біля водоймищ, у Буші і сусідніх селах здавна використовують для відкритих громадських праель («теплиця», «шепіт») – у них вода ніколи не замерзає. Старовинне кладовище вражає розмаїттям кам'яних надмогильних хрестів кінця XVIII–XIX ст., відмінних за формою, пропорціями, декором.

Стаття З. Гудченко [21], підготовлена на основі вивчення літературних та архівних джерел, а також авторських польових досліджень 1970-х років, про забудову колишніх містечок на Поділлі й Волині. Учена характеризує поняття «містечко» як своєрідне культурне явище, викликане до життя певними історичними, соціальними й насамперед економічними умовами. Своєрідність простежується у структурі, плануванні, функціях містечкової забудови, засобах створення вуличного та громадського простору, органічного поєднання будинків із природним ландшафтом, у типах містечкових споруд, що, сприйнявши від сільських і міських деякі риси, набули свого специфічного характеру. Розглянуто питання національного складу, занять населення та особливої ролі містечок як торгово-ремісничих поселень або місць торгів та ярмарків.

У публікації етнолог С. Довганя [39] на власних матеріалах натурних обстежень та опрацюванні літературних джерел досліджено питання взаєморозміщення компонентів надвірної забудови на садибах у с. Орлівка (колишнього Теплицького р-ну) Вінницької області. Детально проаналізовано кожний тип споруд – будівлі для зберігання продуктів землеробства: клауна (стодола), комора (шпихлір), коші (кошниця), льох (погріб, катрага, катрана); будівлі для худоби (хлів, хлівець, стайня, обора, саж, бурдей, курник); будівлі для схову знарядь праці (повітка, шопа, возовня, піддашся); інші будівлі (літні кухні, бані, сушні тощо); малі архітектурні фор-

ми (вулики, кролятники, криниці, огорожі). Порівняння пам'яток кінця XIX ст. і 1980-х років засвідчило докорінні зміни садибної забудови селян протягом часу, а також нівелювання локальних і регіональних особливостей народного житла.

Ще одна стаття С. Довганя [40] є комплексним дослідженням традиційного народного будівництва с. Северинівка Жмеринського району Вінницької області. У ній висвітлено питання забудови вулиць та планування дворів, етапи будівництва та обряди, що їх супроводжують. Крім того, розглянуто конструктивні особливості спорудження стін, даху, стелі як житлових, так і господарських будівель – від початку заснування села в 1802 році й до сьогодні. Під час експедиції було виявлено пам'ятки кінця XIX ст., що дало змогу провести паралелі між минулим і теперішнім часом, порівняти, знайти відмінності в плануванні та забудові селянського двору.

Аналізуючи у статті [52] народне житло південних районів Поділля кінця XIX – початку XX ст., дослідниця Т. Косміна констатує відповідність його основних засад загальноподільському типові. При цьому виявляється низка ознак, притаманих досліджуваному локальному регіону, а саме: відкритий двір із розміщенням хати причілкою до вулиці, побутування безкаркасної глиносолом'яної, турлучної та кам'яної конструкції стін, основне планування («хата + сіни + хата»), наявність літньої кухні й кабиці під підвісним димником у сінях, зменшення кількості холодних будівель двору, зокрема перехід від клуні до половника з відкритим током, наявність землянкового типу житла, широке застосування традиційних засобів художнього оформлення оселі. Інформативність розвідки значно підсилюють якісні графічні ілюстрації загального вигляду відкритого двору та інтер'єрів хат.

Наддніпрянина. Стаття З. Гудченко [27] ґрунтується на авторських польових дослідженнях 1999 року с. Сотницьке (тоді – Петриківського р-ну) Дніпропетровської області. Ці землі в козацькі часи належали Протовчанській паланці Запорозької Січі. Знайдені монети 1632 та 1775 років дозволяють припустити можливість існування тут поселення вже в XVII–XVIII ст. Дослідженню підлягали питання виникнення села; особливостей ландшафту; проблем, пов'язаних із тривалими паводками; народного будівництва; сільського побуту. Описова частина публікації доповнена замальовками, креслениками архітектурних об'єктів, що виконані авторкою. Це – схеми планів, перетинів хат, фрагменти та деталі, схеми дворів, начерки хати, клуні, льоху, халаша тощо⁴.

Полтавщина. В іншій статті З. Гудченко [25] надається детальний опис митої мальованої в інтер'єрі хати ремісника-теслі в с. Яблучне (колишнього Зінківського р-ну) Полтавської області, розташованої на високому березі р. Ворскли неподалік селища Опішня. Будівля було обстежено, обміряно й сфотографовано дослідницею 1970 року. За планом це – ускладнений дворянний

варіант рубленого житла з круговим сполученням приміщень «хата на дві половини», з ганком на стовпчиках перед чільним фасадом, крита чотирихилим дахом під соломою. Ліва і права «половини» зводилися неодноразово – 1883–1893 роки та середина XIX ст. Серед інших приміщень привертає увагу інтер'єр «світлиці» з дощаною підлогою, митими мальованими стінами і стелею. Розписи олійними фарбами облямовують дверні та віконні прорізи у вигляді гірлянд із червоних квіток на зелених гілках. На стінах – вінки (діаметром в аршин) із фігурними хрестами, на стелі – алегорична композиція – птах серед багатокутних зірок. Подібні хати побутували також у с. Деревки (тоді – Котелевського р-ну) Полтавської області на протилежному березі річки (виявлені авторкою 1970 р.). Усі вони репрезентують певну локальну групу народного житла Полтавщини – Слобожанщини, про яку згадується у працях дослідників М. Сумцова та С. Таранушенка⁵.

Слобожанщина. В основу публікації З. Гудченко [16] покладено записану дослідницею розповідь майстра-будівельника найвищого ґатунку Олександра Федоровича Ляшенка. Викладені ним детальні відомості щодо матеріалів, конструкцій, розмірів елементів, способів зведення слобожанських хат, господарських будівель (сараїв, клунь, комор), виробничих споруд (вітряків, вод'яних млинів), колодязів, огорож становлять неабияку етнографічну цінність. Крім суто наукового значення, вони можуть бути використані з метою відтворення та реставрації архітектурних об'єктів у музеях просто неба України.

Стаття науковиці В. Сушко [78] присвячена вивченню традиційного житла Слобожанщини з використанням порівняльного аналізу будівельних практик інших регіонів України. Дослідження здійснене на основі писемних джерел, натурних обстежень наявних пам'яток народного будівництва, музейних колекцій скансенів України. Розглянуто питання заселення Слобожанщини вихідцями з усіх куточків України, формування різних типів поселень, організації садибного простору, спорудження житла, використання конструктивних засобів, будівельних матеріалів, декоративних прийомів. Відзначено зміни традиційного житла Слобожанщини, пов'язані з війнами, а також розвитком нових технологій будівельної галузі та промислового виробництва стінових, покрівельних, облицьовувальних, опоряджувальних матеріалів. Розглянуто зміни внутрішнього планування хати, системи опалення, умеблювання. На думку авторки, «порівняння планувальних і декоративних рішень та принципів житла українців різних частин України доводить їх загальноукраїнський характер».

Допис А. Ярової [109] підготовлено на експедиційних матеріалах з окремих сіл Харківщини, де авторка отримала відомості шляхом натурних обстежень низки збережених об'єктів традиційного житла, опитування старожилів щодо процесу його зведення та системи обрядовості. Інформацію доповнили світліни й художні

зображення старих слобожанських хат та їх внутрішнього начиння, зафіксовані в Ізюмському краєзнавчому музеї, бібліотеках і Будинках культури сіл регіону. Авторка констатує, що на початок ХХІ ст. процес зникнення традиційних рис слобожанського житла дедалі більше активізується у зв'язку з появою сучасних будівельних матеріалів, нових архітектурних форм, а головне – руйнування усталеного соціально-економічного, політичного, господарського устрою українського села.

Південь. Публікація дослідника М. Приходька [63] підготовлена на матеріалах вивчення сільського житла учасниками етнографічної експедиції 1971 року. Будівництво південно-західної частини Одеської області належить до південноукраїнського типу з притаманними йому характеристиками: компактним розміщенням під спільним дахом житлових і господарських приміщень у формі витягнутого прямокутника причілком до вулиці; переважання двосхилої покрівлі; світло-блакитне пофарбування стін будівлі. Локальні особливості житла Півдня мають прояви в спорадичному побутуванні Г-подібного двору, пірамідальної форми даху, улаштуванні галереї, розміщенні печі топкою від сіней, виокремленні кухні, присінка, фарбуванні затиля хати жовтою глиною, майже повною відсутністю солом'яної покрівлі. Попри появу в будівництві нових матеріалів, продовжується народна традиція зведення житла з використанням місцевих матеріалів, системи планування, зовнішнього опораження будинку тощо.

2. Типологічні, планувальні, конструктивно-технічні, естетичні аспекти дослідження народної архітектури. У другому розділі нашого огляду публікацій із питань народної архітектури України на сторінках журналу «НТЕ» подано низку матеріалів теоретичного та аналітичного змісту, що є наступним етапом осмислення науковцями польових досліджень.

У статті П. Жолтовського [46] проаналізовано пропорційну залежність у бойківському та гуцульському будівництві Українських Карпат різних частин низки обмірянних найхарактерніших хат, гражд, господарських будівель із багатьох районів Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської та Чернівецької областей. Метою таких досліджень, на думку автора, стало детальніше визначення критеріїв краси та гармонійності народного будівництва не лише за допомогою зорових, емоційних вражень, а й на основі емпіричних даних. Вихідними елементами під час аналізу форм цих об'єктів визначено ті лінії та точки в силуетах споруд, що вважаються вузловими при створенні їх архітектурно-художнього образу і сприймаються зорово.

Статтю М. Катерноги [50] присвячено спорудам над джерелами підземних вод – українським криницям, багатогранності їх архітектурно-художнього трактування – від інженерно-технологічного до естетичного, образного, обрядового. Дослідник надає історичні відомості про деякі знакові криниці України, про їх роль у

пісенно-поетичному фольклорі, акцентує увагу на таких практичних питаннях, як вибір місця для їх копання, тип конструкції (з журавлем чи з корбою) залежно від глибини залягання ґрунтових вод та від геологічної будови породи обраної ділянки, будівельні матеріали для спорудження підземної, надземної (оголовок) частин криниць. Розмаїття художньо-технічних варіантів цих споруд проілюстровано авторськими малюнками (14 позицій), що доводять справедливість його твердження про неповторність кожної криниці.

У публікації Л. Прибеги [60] розглянуто типологічні та конструктивно-технічні характеристики млинарських споруд – водяних і вітряних млинів. Більш ранніми за походженням вважаються водяні млини, відомі на теренах України ще з часів Київської Русі. Будували два типи таких млинів – стаціонарні та наплавні, останні – на великих річках, де вони за допомогою човнів могли пересуватися уздовж берегів. Архітектурне рішення млинарських споруд відповідали традиційним особливостям народного будівництва в регіонах із використанням зрубною, каркасною чи кам'яною конструкцій або їх комбінацій. Для вітряків обиралися відкриті, добре провітрювані ділянки на пагорбах, часто за межами поселень при дорогах. Вони слугували акцентами в сільському краєвиді. Автор аналізує два основні типи вітряків (шатрові та стовпові), описує відмінності у формі, конструкціях, матеріалах цих споруд, наголошуючи на тому, що принцип роботи всіх типів майже однаковий. Приділено увагу регіональним особливостям архітектурно-художнього вигляду цих споруд.

Ще один допис цього дослідника [61] – спроба поглибити знання про традиційні будівлі індивідуального селянського господарства, пов'язані з хліборобством, до яких віднесено клуні, комори, кошниці. Джерелами інформації слугували праці відомих етнографів, авторські матеріали натурних обстежень та обмірів традиційних будівель, зокрема й експонатів українських скансенів, де зберігаються пам'ятки народної архітектури, перевезені з різних регіонів України. Наведено функціонально-типологічні, конструктивно-технічні, архітектурно-художні характеристики хліборобських споруд селянина та їх особливості залежно від природно-кліматичних умов побутування.

У статті Г. Стельмаха [76] йдеться про правильне планування сільських поселень і його роль на різних етапах їх соціалістичного перетворення, про активізацію роботи з перепланування старих та планування нових сіл. Цьому сприяла низка тогочасних урядових постанов і створення проектних організацій, спрямованих на поширення житлового будівництва. Розглянуто основні типи традиційних поселень давнього походження і досвід їх реконструкції в радянські часи згідно з генеральними планами. Починаючи з другої половини 1930-х років, розгорнулося будівництво сільських адміністративно-культурних центрів. Господарські двори та виробничі споруди розміщувалися за межами села.

Усі групи споруд – житлові, виробничі чи громадські – об'єднувалися в сектори.

У ще одній публікації Г. Стельмаха [75] зосереджено увагу на виявленні спільних рис у житлобудуванні східнослов'янських та інших народів, на його особливостях в українців, росіян, білорусів. Головний акцент зроблено на таких складових, як стінові конструкції та матеріали житла – зрубні (з кругляків, брусів, пластин), турлучні, глиняні, з обмазкою та побілкою (однобічною, двобічною); долівка (глинобитна, земляна); конструкції стелі та способи вкладання сволоків; форма даху (чотирихилий, двоххилий, на сохах) і його покриття (соломою, драницею, черепицею); типи внутрішнього планування («сіни + хата»; «хата + сіни + комора»; «хата + сіни + хата»; «сіни + хата + хата»); система опалення (піч, плита, груба, вивід диму); сіни (теплі, холодні). Автор наголошує на тому, що наявні класифікації українського народного житла не завжди відображають зміни, що сталися в другій половині XIX – на початку XX ст. через культурні взаємини українців з іншими народами.

Стаття П. Федаки [90] базується на аналізі архівних, польових, літературних матеріалів, який показує, що форми поселень на Закарпатті значною мірою залежать від фізико-географічних умов, рівня розвитку продуктивних сил, характеристик селянського господарства та сімейних відносин, форм землекористування, місцевих традицій, густоти населення. Автор визначає географічні зони, що збігаються з етнографічними районами: рівнинна зона долинян, гірська зона (Гуцульщина, Бойківщина, Лемківщина), передгір'я та широкі міжгірські долини – перехідна зона між рівнинною і гірською областями. Зовнішній вигляд поселень значною мірою залежить від їх належності до вищезазначеного зонування. На рівнині переважали вуличні, рядові, скупчені поселення; у гірській місцевості – ланцюгоподібні, розкидані села, хутірські двори; у передгір'ї – ближче до рівнинних. Значну увагу приділено процесам трансформацій поселенської мережі в певні історичні періоди.

Розвідка С. Таранушенка [80] присвячена важливій галузі народної архітектури – вітрякам, що були новим явищем у млинарстві, якщо порівняти з водяними млинами. Матеріали для публікації були зібрані автором під час експедицій упродовж 1913–1933 років у Харківській, Сумській, Полтавській, Чернігівській, Дніпропетровській, Луганській, Київській, Житомирській та Волинській областях. Використано також світлина інших дослідників. Серед багатьох обстежених і проаналізованих варіантів вітряків автор виокремлює 5 основних типів: 1) восьмигранний із кругляків, у якого повертається лише верх («голова»); 2) квадратний у плані призматичний зруб, що у верхній частині переходить у восьмигранник; 3) восьмигранний зруб у формі зрізаної піраміди з вертикальною обшивкою зрубу; 4) квадратний у плані або близький до квадрата з вертикальними, часто обшитими стінами, рубленими з брусів, пластин, у закидку між слупами, повертається весь

корпус; 5) кам'яний, у формі усіченого конуса, аналог дерев'яного рубленого вітряка першого типу. Вкривали вітряки дошками (дранню), соломною, гонтою, останнім часом – бляхою. Мали 4, 6, 8, 10 крил. Найбільшою монументальністю форм вражали вітряки першого, другого, третього й п'ятого типів. Четвертий тип відрізнявся великим розмаїттям пропорцій (1–2 поверхи), фасадним рішенням архітектурної форми, наявністю ганчків, стовпчиків, дверей на фасаді. Ураховуючи місце й роль вітряків в організації архітектурного обличчя села, дослідник відносить їх до своєрідної галузі народної монументальної архітектури України.

Інша публікація С. Таранушенка [82] базується на результатах дослідження архаїчних форм матеріальної культури на Поліссі, зокрема детального обстеження рублених, шестиграних у плані, критих рубленими стіжковими дахами без стелі клунь у селах Бігунь і Собичин на Житомирщині. Автор проаналізував засоби розбивки в натурі планів господарських споруд, розрахунки висоти зрубів стін, а також способи складання дахів, що дало цінні відомості про математичні методи, практично вживані в будівництві сільськими ремісниками. Рублений стіжковий верх має тисячолітні традиції і широке географічне розповсюдження. На думку дослідника, така конструкція, аналогічна до грузинського «дарбазі», стала основним елементом монументальної архітектури як у Грузії, так і в Україні.

Знаний дослідник української народної архітектури П. Юрченко у своїй статті [106] на прикладах бойківських дерев'яних церков, що вважаються найвищим досягненням місцевих народних майстрів українського храмубудування, аналізує засоби досягнення художньої виразності церковної споруди та її гармонійної єдності з природним ландшафтом. Це – нахил стін до середини, «подібно до стовбурів дерев, що звужуються доверху» для більшої стійкості; обшивка стін і дахів гонтом на кшталт кори дерев; використання художнього ефекту оптичних ілюзій, притаманних людському зорові, для підсилення враження висоти споруди; постійні співвідношення окремих частин храму; пропорційна побудова великих споруд на основі одного заданого розміру; розгорнута вгору форма наметів батьківських церков із кількома залами, де залими центральної башти збудовані за геометричною формулою ірраціональних чисел.

3. Традиції та інновації в сільській забудові. У третьому розділі нашого огляду вміщено анотації до статей, присвячених дослідженням стану сільської забудови на момент проведення обстежень у тих чи інших регіонах України. Акцентовано увагу на питаннях поступових еволюційних змін, викликаних технічним прогресом і активним перетворенням будівельної галузі. Також зафіксовано риси традиційності, що ще зберігаються в архітектурному обличчі українських сіл.

У дописі З. Гудченко [10] розглянуто стан сільської забудови з погляду збереження ознак традиційності та інноваційних проявів. Авторка спирається на власні

матеріали етнографічних експедицій у вибіркові села Середньої Наддніпрянщини (2008–2009) Слобожанщини (2008), Півдня (2006), Волині (2007), Закарпаття (2008). Польові матеріали, а також деякі статистичні відомості щодо житлового фонду сіл дали підстави стверджувати, що аж до середини ХХ ст. визначальною рисою архітектурного обличчя багатьох українських сіл була традиційна забудова. Подекуди вона зберігається і за сучасних соціально-економічних умов, особливо на Поліссі, у віддалених місцевостях інших регіонів, де рівнобіжно існує житловий фонд у хронологічних межах близько століття. У другій половині ХХ ст. забудова поступово трансформувалася. Де-не-де з'явилися громадські центри, сфера обслуговування громадян, значні виробничі сільськогосподарські комплекси. Але планувальна структура, вулична мережа не зазнали кардинальних змін, так само, як і принципи розміщення та масштаб забудови. Найпомітніше втручання в багатшаровий сільський організм відбулося в останні десятиліття у зв'язку з кризовими явищами в економіці країни, а отже, і в архітектурі, що є індикатором матеріального та духовного стану суспільства.

В іншій статті вченої [23] зазначено, що сучасна архітектура українського села, крім розвитку народних традицій у самодіяльному житловому будівництві, характеризується ще одним напрямом – вивченням і творчим використанням національної архітектурної спадщини фахівцями-архітекторами. З урахуванням народних традицій проектувалися, зокрема, села Вузлове та Козева Львівської, Войниха Полтавської, Джурів і Дзвиняч Івано-Франківської, Білки Закарпатської областей. Село Вузлове – найвиразніший приклад цілісного вирішення громадського центру і селітебної зони, де архітектурні форми адміністративних, торговельних, житлових споруд нав'язані образами народного будівництва Карпат. Стрімкі дахи, видовжені балкони та лоджії, горизонтальні виступи фасадів центру Вузлового відповідають гостроверхим обрисам церков, опасанням та звисам дахів традиційних хат, і ціла забудова сприймається як єдиний комплекс.

Публікація З. Гудченко [28] присвячена трансформаційним процесам, що відбулися в житловому будівництві українського села впродовж другої половини ХХ ст. внаслідок змін у системі сільського господарювання під впливом історичних, економічних, політичних та глобалізаційних факторів. Допис підготовлено на матеріалах і спостереженнях, отриманих під час щорічних історико-архітектурних та етнографічних експедицій селами України (1967–2012), у яких авторка брала участь від таких установ, як Київський науково-дослідний інститут теорії та історії архітектури і містобудування (КиївНДІТІ), ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України та НМНАПУ. В означеному часовому проміжку зафіксовано стан сільського будівництва в усіх регіонах України.

Підготовлена З. Гудченко ще одна стаття [30] базується на власних матеріалах польових досліджень сіль-

ської забудови на теренах впливу Дністровської ГЕС до їх затоплення в 1981–1983 роках. Вони були обстежені авторкою під час історико-архітектурних експедицій упродовж 1970-х років і включали аналітичні описи об'єктів, світліни, замальовки, обміри. Публікація знайомить з особливостями сіл Поділля й Буковини, розташованих уздовж Дністра на пересіченій місцевості. Досліджено характер вуличної мережі, планування надвірної забудови, житлові, господарські, виробничі будівлі, огорожі, хвіртки, криниці. Вивчався також досвід проектування житла для переселенців. Проаналізовано спроби поєднання рис традиційного і сучасного в сільському будівництві.

У статті С. Довганя [43] подано огляд польових матеріалів дослідника стосовно сільського житла українців Середньої Наддніпрянщини. Показано трансформаційні процеси в цій галузі культури кінця ХІХ – ХХ ст.: масове застосування в будівництві сільського житла 1960–1970-х років відмови від традиційних матеріалів (глина, солома, очерет, лоза) на користь використання цегли й бетону як більш міцних та довговічних.

В. Самойлович у своїй розвідці [69], зіставляючи сучасні компактні житлові будинки селян Закарпаття з традиційними видовженими хатами, підкреслює низку переваг новітнього житла. Наближення плану споруди до квадрата сприяє більш раціональному використанню площі, коротким взаємозв'язкам між центральною розташованою кухнею та іншими приміщеннями, з'являється можливість улаштування в межах будинку санітарної кімнати, ванни, покращується освітлення та інсоляція приміщень за рахунок великих вікон. Вхід робиться через веранду, що запобігає охолодженню сіней. Набувають популярності мансардні будинки, особливо в гірській місцевості. Певну увагу в публікації приділено опорядженню житла за допомогою вапняно-піщаних тиньків, штучних стінових фактур, застосування декоративних елементів на фасадах. Будинки проектують професійні архітектори, а опорядження виконують самодіяльні майстри. Отже, на думку автора, у такий спосіб зливаються професійна і народна творчість.

У статті П. Федаки [89] проаналізовано перетворення в народному житлі Закарпаття, що відбулися за радянських часів, у перші повоєнні десятиліття. Істотно підвищилася його комфортабельність, удосконалилося планування, господарські приміщення відокремилися від житлових і кількісно скоротилися. Проте в основі горизонтального розвитку будівлі лишається традиційний тип закарпатського народного житла, насамперед «хата + сіни + комора» з напіввідкритою галереєю, що тягнеться вздовж щільного фасаду. Подальший розвиток плану – поділ приміщення комори на дві частини, розділення так само сіней, а пізніше весь будинок капітальною стіною ділиться на дві нерівні частини, у більшій з яких влаштовують житлові, а в меншій – службові приміщення. Галерея перетворюється поступово у веранду. З'являються будинки з мансардами. Змінюються матері-

али стін – окрім дерев'яних, застосовують саманні, цегляні та комбіновані стіни. Рівнобіжно побутують різні форми дахів: двосхилі, чотирихилі та двосхилі з усіченими зверху щипцями. Зникає покриття хати соломою, гонтою, драницею, натомість превалює черепицею, шифером, залізом. Розширюється арсенал засобів зовнішнього оздоблення житла: поліхромне тинькування, «пікування» (обшивка дерев'яних стін клиноподібними пофарбованими дощечками), прибивання декоративних «латок» на усічений зверху фронтон даху. В інтер'єрі житла традиційне умеблювання поступило місцем сучасним меблям закарпатського виробництва⁶.

4. Декоративне оздоблення сільського житла. Четвертий розділ історіографічного огляду присвячено питанням декоративного оздоблення та зовнішнього опорядження споруд селянського двору в деяких регіонах України та на іноетнічних теренах, де проживають українці. Основна увага приділена настінному розпису та декоративному пофарбуванню стін хати.

У розвідці О. Бежковича [3] досліджено питання географічного поширення українського настінного розпису в XIX–XX ст. на теренах України та за її межами – в українців-переселенців Кубані, південного й західного Казахстану. В Україні найбільшого поширення це культурне явище набуло в південних і західних областях, чому сприяли будівельні матеріали хат, придатні для настінного розпису.

В. Бушен у своїй статті [4] розглядає застосування декоративного живопису в народній архітектурі як один з ефективних засобів художньої виразності сільського житла. Проаналізовано фактори, що впливають на його територіальне поширення в різних регіонах України; принципи розміщення та характер композиції елементів розпису в інтер'єрі та екстер'єрі хати; колористичні гами, яким надається перевага; підпорядкованість мотивів декору конструктивній основі будівлі. Автор наголошує на головній думці, що «орнаментальна композиція, потрапляючи на стіну, повинна стати частиною цілого, одним з компонентів загального архітектурно-художнього образу».

В. Дяченко, аналізуючи у своїй статті [45] свідчення археологічних та етнографічних джерел, підсумовує, що «побілка житла є глибоко автохтонною місцевою традицією, історичні корені якої в слов'янського населення середньої Наддніпрянщини та Правобережжя сягають глибини століть, принаймні до часів Київської Русі».

У розвідці М. Катерноги [48] досліджено функцію споруд входу / в'їзду як переходу від відкритого до закритого простору й навпаки – на різних етапах процесу розвитку архітектурно-будівельної діяльності людини, починаючи з VI тис. до н. е., включно з XX ст. Розглянуто основні архітектурно-композиційні форми еволюції брам-воріт, їх пластичне вирішення. Головну увагу приділено створенню вихідних споруд у сільській забудові різних регіонів України, де, залежно від місцевих матеріалів, традицій та кліматичних умов, простежуються свої

специфічні риси цих малих архітектурних споруд, свій художній образ.

У статті В. Кушніра [54] проаналізовано мистецтво настінного розпису українців на теренах лісостепового й степового Буго-Дністровського межиріччя та Буджака у XX ст., окреслено локальні й регіональні особливості стінопису та чинники впливу на його розвиток.

Г. Лебедев – один з учасників експедиції, спорядженої влітку 1939 року Київським державним художнім інститутом під керівництвом професора В. Кричевського до сіл, розташованих біля лівих приток Дніпра на Полтавщині. У підготовленій ним статті [58] в загальних рисах висвітлено найхарактерніші особливості зовнішнього вигляду хати, наведено окремі приклади спорудження фасадів та їх архітектурні деталі. Дослідник відзначає мальовничість композиції, пластичність форм, барвистість декоративного оформлення житлових і господарських споруд селянських обійсть, підкреслює важливу роль вікон, дверей, лиштви, ганку та піддашку в композиції фасадів хат, що вирішено в органічній єдності зі структурою архітектурних форм. Публікацію ілюстровано авторськими малюнками, де зображено шість варіантів декорування фасадів.

Допис В. Самойловича [70] присвячено декоративному оформленню сільських будинків західних областей України другої половини XX ст., коли дещо зріс добробут населення і збільшилися вимоги до естетики житла. Спочатку дослідник нагадує про основні засоби оздоблення традиційної хати, мотиви настінного розпису та різьблення на дереві першої третини XX ст. Проте головну увагу він зосереджує на змінах у техніці виконання декору та новітніх опоряджувальних матеріалах останніх років. Аналіз базується на власних обстеженнях дослідника 1978–1981 років. Численні приклади засвідчують спадкоємність у застосуванні традиційних мотивів декору та у їх розміщенні у звичних місцях житла: під стріхою, навколо вікон, дверей, на кутах будівлі, між вікнами, над призьбою.

У статті В. Самойловича [68] розглянуто деякі способи застосування поліхромії для оздоблення сільських житлових будинків. Мета – можливе практичне використання кращих зразків пофарбування стін та деталей у забудові різних регіонів України. Автор наголошує на доцільності кольорового оздоблення стін житла залежно від властивостей місцевих будівельних матеріалів. Найширше розповсюдження кольорове опорядження житла набуло в лісостеповій та степовій смугах, де превалюють каркасні, глинобитні та глинолитні конструкції стін із глиняною вирівнювальною обмазкою; у районах зрубного будівництва потреби в його використанні обмежені або цілком відсутні. Головну увагу в розвідці приділено композиційним питанням кольорового прикрашання оселі шляхом пофарбування та настінного малювання. Акцентовано на взаємозв'язках декору й конструктивного рішення будівлі. Колір підкреслює її структурну основу⁷.

5. Обладнання інтер'єру хати. У п'ятому розділі нашого огляду розглянуто статті про внутрішнє планування та обладнання інтер'єру традиційної української хати в деяких регіонах України.

У статті Т. Добровольської [38] описано інтер'єр традиційної української хати, характерний у головних рисах для всієї території України, зокрема й Слобожанщини. Піч займала майже чверть площі житлової кімнати, по діагоналі від печі містилося покуття з іконами на божницях, убраними святковими рушниками, уздовж причілкової стіни – стіл або велика скриня, між піччю і причілком – під для сну, біля дверей – мисник з посудом. Основну увагу авторка приділила декоративному оздобленню елементів умеблювання інтер'єру розписами або різьбленням. Розписами прикрашали скриню, подекуди піч, а різьбленням – дерев'яні елементи обладнання: мисник, лави, стіл, сволок, божниці.

Розвідка Р. Свириди [71] базується на матеріалах експедиційних досліджень, здійснених авторкою в процесі створення експозиційної зони «Полісся» Музею народної архітектури та побуту України. Головною рисою обладнання давньої поліської хати була синхронність її спорудження і встановлення елементів умеблювання, з яких більшість мали стаціонарне кріплення до конструкцій зрубу. Розташування печі, лав, полу, жердок, полиць, столу, посвіту, ослонів, стільців, дитячих меблів відповідало функціональному розподілу простору хати (як у побутовому, так і обрядовому контекстах), випробовуваному протягом століть.

У студіях П. Федаки [86] детально проаналізовано внутрішню організацію трьох основних типів народного житла Українських Карпат і функціональну спеціалізацію його окремих частин та елементів. Це – найпоширеніший тридільний тип «хата + сніни + комора», дводільний тип «хата + сніни» (найбідніших селян) і особливий дводільний тип «хата + комора», у якого кожне приміщення мало окремі двері з галереї (на півдні Тячівського і Хустського р-нів Закарпатської обл.). У «хаті» обладнано три функціональні зони: кухонна (піч, мисник, ложечник); спальна (ліжко, дитяча колиска); ідальня і репрезентативна частина (стіл, лавки, стільці). Така диференціація інтер'єру «хати» є характерною для всіх етнографічних груп Українських Карпат. Деякі відмінності простежуються в певних районах Закарпаття в розташуванні печі щодо спрямування її челюстей. Планування та використання внутрішнього простору житла цілком підпорядковувалися принципу раціональності та відповідності побутовим процесам родини⁸.

6. Традиційне житло українських переселенців на іноетнічних теренах. У статті В. Бабенка [2] висвітлено процес переселення до Башкирії спільнот українців у різні історичні періоди, починаючи з 1730-х років аж до початку ХХ ст. Серед них – вихідці із Чернігівщини, Полтавщини, Київщини, Катеринославщини, Харківщини, Поділля. Автор поставив за мету показати характерні риси житла українських переселенців до Башки-

рії, ступінь збереження на чужині традицій народного будівництва, властивих українському етносові на його прабатьківщині, а також «інновації, які склалися в нових екологічних умовах під впливом активних етноконтактів з іншими народами в БАРСР». Дослідник свідчить, що новоприбулі займали низинні місця біля річок, житло розташовувало чільною або причілковою стіною на південь. У переселенців зафіксовано три варіанти двору відкритого типу (з однорядною, Г-подібною і вільною забудовою) та три етноспецифічні типи планування хат («хата + хата + сніни», «хата + сніни + хата», «хата + сніни»), зведені з наявних у районі матеріалів. У житлі переселенців простежуються складні нашарування якостей, зумовлених етнічними традиціями країни походження, екологічними факторами, специфікою життя в іноетнічному оточенні⁹.

У публікації, яку підготували І. Гребінь, М. Маруневич та С. Чоботар [9], показано «ступінь та характер збереження в етноконтактних зонах традицій, властивих молдавському та українському житлу, як у чисто етнічних аспектах, так і в історично-регіональних спільних рисах, набутих у перші роки радянської влади, а також їх зміни під впливом соціально-економічних перетворень». Матеріали зібрано під час експедицій у місцях спільного проживання молдавського та українського населення в шести етноконтактних зонах, що мають подібні природні умови, близькість форм господарства, що сприяло етнокультурним контактам, а отже, – переважанню регіональних рис традиційного житла над вузькоетнічними.

Стаття З. Гудченко [19] присвячена дослідженню ландшафтно-архітектурних аспектів заселення вихідцями з України с. Мусаїт у Молдові після звільнення цих земель від Туреччини понад 200 років тому. У травні 2002 року відбулася комплексна молдавсько-українська етнографічна експедиція в Мусаїт за участю авторки, яка зосередила увагу на натурному обстеженні природних умов, планувальної структури поселення, типів житла (від землянок, бурдейок до наземних хат), будівельних матеріалів і конструкцій житлових, господарських, громадських споруд, об'єктів водопостачання. Польові дослідження були істотно доповнені й поглиблені інформацією, наданою представниками старшого покоління мешканців із давніх родів щодо послідовності заселення верхніх і нижніх за рельєфом теренів, а також обрядодій, пов'язаних зі зведенням та функціонуванням життєвого простору українських переселенців. Завдяки моноетнічності села в ньому збереглися в досить цілісному вигляді прабатьківські культурні традиції, обряди, вірування, рідна мова.

Мета розвідки М. Сополіги [74] – повідомити про високий рівень української культури в Словаччині та закликати науковців до детального вивчення цієї тематики. У публікації подається опис характерних особливостей творів народного мистецтва, архітектури, меблів, екстер'єру та інтер'єру українських хат у Словаччині. На

думку автора, «технічно та художньо досконалі житла відзначаються скромністю, доцільністю, раціональністю та гармонією усіх компонентів із довкіллям. Тому вони є невичерпним джерелом натхнення для сучасних та майбутніх поколінь».

7. Пошуки народного стилю в архітектурі України. Ця тема вагомо представлена в часописі насамперед завдяки численним публікаціям видатного дослідника відповідного напрямку, доктора архітектури В. Чепелика та інших дописувачів журналу.

А. Адрюг, аналізуючи у своїй статті [1] муровану архітектуру м. Чернігова другої половини XVII – початку XVIII ст., доходить висновку, що підґрунтям для створення низки типів мурованих споруд міста, їх об'ємно-просторових композицій та декору були джерела народної творчості. Це простежується в спільності планової побудови як селянського традиційного, так і мурованого житла вищих верств населення; тотожності зведених народними майстрами хрещатих дерев'яних храмів і мурованих; в однакових співвідношеннях стінових зрубів і бань дерев'яних та мурованих церков; у відповідності декоративних елементів народного дерев'яного та мурованого житла.

У двох статтях Т. Товстенко [83; 84] подано коротку характеристику історії вивчення питання національних рис в українській архітектурі, названо імена вітчизняних учених – дослідників українського бароко, українського ампіру, українського модерну тощо. Серед них – Г. Логвин, В. Тимофієнко, В. Чепелик та ін. Проаналізовано форми об'ємно-просторової композиції споруд, вирішення порталів, окреслення дверних і віконних прорізів та їх декоративне оздоблення, що притаманно певним стилювим напрямам. Значну увагу приділено творчості архітекторів, які в різні періоди розробляли проекти з використанням рис національної архітектури, починаючи з 1930-х років (Д. Дяченко, П. Петрушенко, В. Созанський) і надалі (А. Добровольський, В. Єлізаров, А. Заваров, М. Холостенко, А. Мілецький, О. Малиновський, М. Коломієць та ін.). Із 1990-х років спроби використання історичних стилів у сучасному будівництві м. Києва, на думку авторки, особливо помітні в діяльності творчих майстерень при науково-проектних інститутах.

У розвідці В. Чепелика [96] висвітлено вплив видатного історика, етнографа, письменника і громадського діяча Д. Яворницького на формування напрямку народностильової архітектури в Подніпров'ї. Яскраві й самобутні приклади новітньої для початку XX ст. архітектури, позначені рисами народності, та факти професійної, патріотичної і навіть дипломатичної активності цього авторитетного вченого щодо замовників та проектувальників будинків свідчать про його безперечний внесок у їх реалізацію.

Одну зі статей В. Чепелика [99] присвячено архітектурно-стилістичному аналізу будинку для гостей, спорудженому в с. Лебединці (тепер – Прилуцького р-ну)

Чернігівської області в 1854–1856 роках його власником Г. Галаганом за проектом петербурзького академіка архітектури Є. Червинського, який був родом з України. Будинок згорів у 1917 році, але, на думку дослідника, «набув значення етапного твору для кожного, хто починає вивчення новітнього українського народного стилю в архітектурі», «як провісника народностильової архітектури України XX ст.».

Іншу публікацію цього самого дослідника [100] присвячено визначній постаті в українській культурі – маляру, графіку, етнографу та педагогу О. Сластіону, якого В. Чепелик уважав одним із зачинателів нового своєрідного напрямку у вітчизняній архітектурі на початку XX ст. – українського народно-стильового модерну, «ініціатором і натхненником відродження та широкого застосування кераміки, майоліки й мозаїки в будівництві, теоретиком архітектури, прикладного мистецтва, практиком, що звернув велику увагу на створення нових громадських будинків для села». О. Сластіон створив проекти шкіл, лікарні, амбулаторії, будинків для службового персоналу, для лікарів та санаторних корпусів. У роботах митця дослідник убачає риси раціоналістичного напрямку архітектури українського народного стилю, що почав формуватися поряд з основним декоративно-романтичним напрямом.

Ще одна стаття В. Чепелика [101] стосується пошуків національного стилю в архітектурі Західного регіону України. Досліджено різні аспекти цієї справи: проектування культурно-освітніх, культових, спортивних та інших типів споруд; теоретичні розробки; дискусії про український архітектурний стиль на сторінках газет та журналів, що сприяло популяризації цього стильового напрямку. Серед найбільш знакових постатей, дотичних до його впровадження на західноукраїнських землях, названо «патріарха новітньої української архітектури» В. Нагірного, який започаткував будівництво культових споруд у народних традиційних формах, а також Ю. Захаревича, І. Левинського, Т. Обмінського, О. Лушпинського. Львівський осередок розвитку своєрідного зодчества поширив вплив на весь регіон Прикарпаття. Важливою рисою цього центру було «прагнення з'єднати національні особливості зодчества з надбаннями прогресивної світової думки».

Процес формування на початку XX ст. основ новітнього східноукраїнського осередку вітчизняної культури на підґрунті народних традицій у всіх галузях мистецтва досліджено ще в одній розвідці В. Чепелика [103]. Головну увагу автор зосередив на пошуках самобутнього народного стилю в професійній архітектурі. Відштовхуючись від форм хати, послідовники цього напрямку усвідомлювали вимоги й потреби часу, тому розуміли необхідність оновлення форм, конструкцій, пластики архітектурних споруд. Яскравим прикладом став відомий будинок Полтавського губернського земства, споруджений за проектом харківського архітектора В. Кричевського в 1903–1908 роках. Серед творців

нового архітектурного напрямку автор публікації згадує також С. Васильківського, М. Самокиша, Є. Сердюка, К. Жукова, С. Тимошенка, В. Троценка, О. Варянишина та ін. Харківський осередок ентузіастів народностильової архітектури мав великий вплив на інші регіони України, де свої осередки з'явилися в містах Полтави, Києві, Катеринославі, а сама організація з гуртка перетворилася в Український художньо-архітектурний відділ (УХАВ). У 1920–1930-х роках східноукраїнський центр народностильової архітектури «почав перетворюватися у харківську архітектурну школу розвитку народних традицій в зодчестві ХХ сторіччя»¹⁰.

8. Народна архітектура у творчості Тараса Шевченка. Дослідження літературної та художньої творчості Т. Шевченка як джерела історико-архітектурної та етнографічної інформації щодо його доби знайшли відображення в низці статей З. Гудченко, дві з яких оприлюднено на сторінках журналу «НТЕ». Перша [17] підготовлена на основі вивчення та аналізу авторкою архівних матеріалів, натурних спостережень у с. Моринці, спілкування з нащадками селянських родів, що сусидили із садибами батьків Т. Шевченка та діда по матері Я. Бойка на час народження майбутнього поета в Моринцях. Додано також артефакти археологічних розкопок на колишньому ґрунті Я. Бойка для виявлення решток давньої забудови. Кінцевою метою цих досліджень було відтворення хати й деяких господарських будівель на терені Шевченкової материзни – до 175-річчя від дня народження Великого Кобзаря. Проєкт розроблявся в КиївНДІТІ (1981–1982) під керівництвом доктора архітектури Ю. Хохола за участю авторки статті та ін. Розкопки виконував археолог Г. Івакін (1981). Проєкт був частково реалізований у складі хати і фрагмента садиби.

В другій публікації З. Гудченко [11] досліджено літературно-мистецьку спадщину Т. Шевченка (поезії, повісті, живописні та графічні роботи) в архітектурно-етнографічному аспекті. Передусім зосереджено увагу на натурних замальовках сільської забудови та її словесних характеристиках на сторінках літературних творів видатного українця. Розвідку ілюстровано Шевченковими малюнками хат, селянських садиб, церков, монастирів, краєвидів.

9. Музеї просто неба України. Музеї народної архітектури та побуту формувалися шляхом перевезення пам'яток традиційного будівництва з місць первинного існування до заздалегідь обраної музейної ділянки, ландшафт якої нагадував природне оточення переміщених об'єктів. Розташування архітектурних експонатів підпорядковувалося генеральному плану експозиції. Основу скансенівської мережі склали музеї просто неба, засновані в містах Переяславі (1964), Ужгороді (1965), Києві (1969), Львові (1971), Чернівцях (1986). Їх доповнила низка невеликих локальних музеїв, що виникали переважно на Заході України на базі збережених давніх селянських садиб, хат, церков, виробничих споруд. Деякі з музеєфікованих на місцях

пам'яток продовжували функціонувати за своїм прямим призначенням (музей-млин, музей-церква, музей-комора). Особливістю скансенів різних типів є те, що архітектурні об'єкти були обладнані притаманним їм умеблюванням та внутрішнім начинням господарського чи виробничого спрямування.

Участь у відборі експонатів для музеїв просто неба брали насамперед працівники скансенів, а також науковці дослідних установ – КиївНДІТІ, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України та ін. Відбувалися окремі спільні експедиції. Певну роль у виявленні пам'яток відігравали місцеві краєзнавці та поціновувачі старовини. Досвід створення музеїв народної архітектури періодично оприлюднювався на сторінках аналізованого видання.

У розвідці З. Гудченко [15] подано характеристику музеїв просто неба як однієї з найефективніших форм збереження пам'яток народної архітектури. Стисло викладено історію створення таких закладів у світі, починаючи з первістка – шведського Скансену в м. Стокгольмі (1891), назва якого стала загальною для такого типу музеїв. Згадано про досвід скансенівського будівництва на теренах радянського союзу: у 1930-х роках (Коломенське), після Другої світової війни – в Естонії, Латвії (започатковані 1924 р.), Карелії, біля м. Архангельська. У 1960–1970-х роках розпочалося будівництво музеїв просто неба в Україні (у містах Переяславі, Ужгороді). Наприкінці статті авторка вказала, що на часі – будівництво республіканського музею в м. Києві.

В іншій статті вченої [20] популяризується досвід музеєфікації пам'яток народного будівництва на місцях їх первісного існування, де зберігається неповторне природне чи архітектурне оточення. Прикладом цього може слугувати Закарпаття, де під час створення регіонального музею просто неба в м. Ужгороді було виявлено значно більше цікавих зразків народного зодчества, ніж передбачалося планом експозиції. Науковці запропонували зберігати виявлені архітектурні об'єкти на місцях, обладнавши їх необхідним внутрішнім начинням. Цю ідею підтримали обласні органи управління та громадськість.

За підсумками експедиції науковців ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України восени 2008 року в гірські села Закарпаття, де вивчалися різні аспекти матеріальної і духовної культури населення, З. Гудченко підготувала ще одну розвідку [24], у якій акцентовано увагу на способах дослідження та збереження культурної спадщини на місцях. Ідеться про музеєфіковані хати, садиби, млини, греблю, гамарню, що набули популярності в 1970-х роках. Не всі з них збереглися до початку ХХІ ст., проте з'являються й нові подібні осередки. У колишньому містечку Колочава в червні 2007 року відкрито музей просто неба «Старе село», що презентує близько двох десятків будівель горян. Це – садиба бідняка середини ХІХ ст. (курна хата і хлів), 200-річне житло вівчаря, колиба, хата-майстерня теслі, садиба кравця, єврейська корчма, кузня, хата лісоруба середини

XX ст. тощо. На головній вулиці Колочави – музеєфікована школа 1879 року.

В інформаційному дописі Н. Ковальчук [51] на сторінках журналу повідомляється про випуск у 1981 році другого видання «Фотопутівника по Музею народної архітектури та побуту УРСР» видавництвом «Мистецтво», обсяг – 93 сторінки (автори: С. Верговський, Н. Зозуля, А. Матвієнко, С. Смолінський, М. Ходаківський, С. Щербань). Видання здійснено з нагоди 7-річчя відкриття одного з найбільших не лише в межах України, але й колишнього радянського союзу культурного осередку скансенівського типу. Рецензент зосереджує увагу на ландшафтних особливостях музейної ділянки, структурі експозиції, характері та чисельності етнографічних, мистецьких, архітектурних експонатів. Схвально оцінюючи якість текстового та ілюстративного матеріалу, автор відзначає найповніший виклад розділу про поліську зону та належний рівень нарисів про Середню Наддніпрянщину, Полтавщину і Слобожанщину, Поділля, Карпати, а також про сектор «Народна архітектура та побут соціалістичного села».

У статті А. Ярової [108], присвяченій темі збереження традиційної архітектури в Україні та світі, студійовано фактори, що негативно впливають на означену проблему, та запропоновано можливі шляхи її подолання. Серед них – музеї народної архітектури та побуту просто неба, а також музеєфікація пам'яток на місцях «in situ»¹¹.

10. Відомі дослідники народної архітектури України: пам'ятні згадки. Заключний розділ нашого огляду присвячено публікаціям про знаних фахівців з архітектурно-етнографічної тематики, які вже закінчили свій земний шлях і залишили помітний слід в історії вітчизняної науки та культури. Мовиться про В. Чепелика, Г. Лебедева, П. Юрченка та В. Заболотного.

Допис Н. Гасанової [8] – шаноблива і натхненна данина пам'яті всебічно обдарованої людини В. Чепелика – талановитого педагога, вченого-архітектурознавця, художника, поета, професора кафедри основ архітектури та архітектурного проектування Київського національного університету будівництва і архітектури, який став одним із перших академіків Академії архітектури незалежної України. Закінчивши архітектурний факультет Київського будівельного інституту та захистивши кандидатську дисертацію, молодий фахівець віддав себе науково-дослідній роботі, зокрема вивченню традиційного сільського будівництва України та народно-стильових напрямів професійної архітектури. Сфера наукових зацікавлень ученого постійно розширювалася (написання статей і монографій про видатних майстрів архітектури різних історичних періодів, навчальні посібники для студентів, науково-методичні рекомендації до певних дисциплін, включно з новим предметом, уведеним професором, – «Історія регіональної архітектури», спрямованим на пізнання суто української архітектури). Окрім науково-педагогічної

діяльності, В. Чепелик постійно займався художньою та проектною творчістю.

М. Катерного присвятив ювілейний допис [49] ушануванню 85-річчя Г. Лебедева (1913–2003) – кандидата мистецтвознавства, автора колективних та індивідуальних праць з історії і практики української архітектури, мистецтва, народної художньої творчості. У 1940 році закінчив архітектурний факультет Київського художнього інституту, вчився архітектури в В. Заболотного, живопису – у В. Кричевського. Польовими дослідженнями народної архітектури та вжиткового мистецтва почав займатися ще в студентські роки, зокрема в селах Полтавщини, де виконував обміри та малюнки житлових і господарських будівель, архітектурних деталей. Із 1946 року працював в Академії архітектури України, у головній редакції «УРЕ» і Київському науково-дослідному інституті теорії і історії архітектури, де брав науково-організаційну участь, авторську й науково-редакційну участь у створенні фундаментальних праць (IV том «Історії українського мистецтва» (1966–1968), II том «Нарисів історії архітектури Української РСР» (1962), «Україна. Архітектура міст і сіл» (1969) тощо). Опублікував десятки статей із питань сучасної архітектурної практики та архітектури споруд, а також розвідок про пошуки національної архітектури на ґрунті народного мистецтва. Відзначено і графічний доробок митця, що частково надрукований.

Стаття Г. Лебедева [57] знайомить із архітектурно-творчою та науково-дослідницькою діяльністю П. Юрченка (1900–1972) – одного з найавторитетніших знавців української народної архітектури. Вищу освіту за фахом архітектора-художника він здобув у Київському художньому інституті. Працював викладачем архітектурного проектування у вищих навчальних закладах, займався проектною та науковою роботою, отримав учений ступінь кандидата архітектури. Після звільнення України від німецьких загарбників був запрошений до Академії архітектури УРСР для досліджень української архітектурної спадщини і народного мистецтва. Після кількох років проектної діяльності (1952–1955) він продовжив наукову працю в Інституті історії і теорії архітектури як один із провідних авторів розділів до колективних праць – «Українське народне мистецтво (1962)», шеститомна «Історія українського народного мистецтва» (1966–1970, Державна премія України ім. Т. Шевченка), дванадцятитомна «Всеобщая история архитектуры» («ВИА», 1970–1975). Вийшли друком його книги «Народне мистецтво» (1967), «Пластика в современной архитектуре» (1975) та ін. Науковий доробок дослідника збагатив скарбницю української культури.

У ще одній змістовній публікації кандидата мистецтвознавства Г. Лебедева [55] розгорнуто багатогранну панораму творчої діяльності доктора архітектури, професора, організатора музейної справи, знавця історії зодчества і народного мистецтва В. Заболотного

(1898–1962). Майбутній митець народився в с. Карань на Полтавщині в родині сільського ремісника-ювеліра. У 1919 році закінчив гімназію в м. Переяславі. Вищу освіту здобув у Київському художньому інституті, який закінчив 1927 року, отримавши звання художника-архітектора. З кінця 20-х – на початку 30-х років ХХ ст. викладав у своїй альма-матер та Київському інженерно-будівельному інституті, одночасно займаючи посаду головного архітектора державного інституту проектування міст (ДІПРОМІСТО). Упродовж усього неймовірно насиченого професійного життя зодчий вдало поєднував педагогічну, наукову та мистецьку діяльність. У своїй творчості майстер звертався до архітектурної спадщини, спираючись, зокрема, на засади класицизму. Будинок Верховної Ради в Києві (1936–1939), за проєкт якого автор одержав Державну премію срср у 1941 році, вважається епохальним твором і вагомим досягненням української архітектури ХХ ст. В опорядженні інтер'єрів будинку застосовано мотиви і форми народного декоративного мистецтва, що надало йому національного колориту. У 1945 році за ініціативи В. Заболотного створено першу в історії України Академію архітектури в Києві, яку він очолив як перший президент. Тут досліджувалися питання містобудівництва й архітектури споруд, техніки і технології будівництва, розвитку національних форм архітектури. Широко розгорнулося вивчення вітчизняної архітектурної спадщини в усіх регіонах України. Протягом 1949–1962 років на основі експедиційних та інших форм досліджень минулого видано десятки капітальних праць з історії мистецтва та архітектури України. Їх авторами були вихованці аспірантури Академії архітектури. Ідея розвитку національної своєрідності архітектури В. Заболотного в проєктах новобудов спонукала архітекторів до розробки типового селянського житла для різних українських регіонів (кінець 1950-х – початок 1960-х рр.) з урахуванням особливостей місцевого будівництва. У 1953 році В. Заболотний одержав учений ступінь доктора архітектури. У 1957 році, після

реорганізації Академії архітектури в Академії будівництва і архітектури (АБіА), він став її дійсним членом. У цей самий час зодчий очолив відділ історії мистецтва при Президії АБіА УРСР, завдання якого полягало в узагальненні та висвітленні нагромадженого століттями досвіду і здобутків українського мистецтва.

Висновки. На сторінках часопису «НТЕ» протягом 1957–2025 років було надруковано добірку, що містить понад сотню статей, присвячених різним аспектам дослідження феномена народної (традиційної) архітектури України та пов'язаних питань. Загальний перелік розглянутих нами публікацій налічує 110 назв, а до вибраних 90 із них підготовлено розгорнуті анотації, що склали основу змісту цього огляду. Рубрики розділів тексту розвідки та їхня кількість (10 позицій) об'єктивно визначилися тематичним спрямуванням статей. Осібна роль серед інших належить першому розділу («Регіональне народознавство»), побудованому на матеріалах польових досліджень відповідно до архітектурно-етнографічного районування України (Полісся, Карпати, Поділля, Наддніпрянщина, Полтавщина, Слобожанщина, Південь).

Варто наголосити, що більшість описаних та зафіксованих під час експедицій об'єктів традиційної забудови, за рідкісним винятком, наразі вже не існують. Це спричинено різними факторами: фізичною зношеністю споруд; знищенням через затоплення прибережних земель водосховищами ГЕС на Дніпрі, Дністрі та інших річках; радіаційною забрудненістю теренів Полісся після Чорнобильської катастрофи; а останнім часом – руйнуваннями внаслідок війни РФ проти України.

Потребує усвідомлення той факт, що зникли об'єкти традиційної архітектури, а головне – механізми її природного відтворення, не підлягають відновленню в сучасних життєвих реаліях. Проте інформація про них, оприлюднена журналом «НТЕ» в другій половині ХХ – перших десятиліттях ХХІ ст., ставши набутком історії, з плином часу не втрачає наукової ваги.

Примітки

¹ Авторка висловлює щире подяку колезі Олександр Головку – науковому співробітнику відділу «Архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів» ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України – за допомогу з підбором випусків часопису, необхідних для підготовки огляду, а також за здійснення комп'ютерного набору тексту й оформлення цієї статті.

² Про народну архітектуру історико-етнографічного регіону Полісся на сторінках журналу «НТЕ» опубліковано й інші статті С. Верговського та Р. Свириди [7], А. Данилюка [35], М. Приходька [64–65], В. Чепелика [102].

³ Перу дослідника П. Федаки належить ще низка статей у журналі [88; 90; 92; 94] про регіон «Українські Карпати».

⁴ Про регіон «Наддніпрянщина» надруковано також розвідку С. Довганя [42].

⁵ Господарським будівлям Полтавщини присвячено допис Г. Лебедева [56].

⁶ У руслі визначеного нами третього тематичного напрямку можна розглядати також статті М. Приходька [62] та Г. Стельмаха [76].

⁷ Питання хатнього настінного розпису досліджувалися також у статті Н. Студенець [77].

⁸ Питання обладнання інтер'єру хати вивчали також автори С. Чехович [104] та С. Довгань [41].

⁹ Про українських переселенців Башкортостану згадується також у короткому дописі О. Таран [79].

¹⁰ Темі пошуків народного стилю в архітектурі України В. Чепелик присвятив і інші свої публікації [95; 97–98].

¹¹ Про музеї просто неба йдеться також в інших статтях дослідників З. Гудченко [22; 26], В. Шмельова [105], Г. Скрипник [73].

Джерела та література

1. Адруг А. Народні джерела мурованої архітектури Чернігова другої половини XVII – початку XVIII ст. *Народна творчість та етнографія*. 1981. № 3. С. 63–68.
2. Бабенко В. Традиції та інновації у житлі українських переселенців в Башкирії. *Народна творчість та етнографія*. 1985. № 4. С. 27–30.
3. Бежкович А. Український народний настінний розпис. *Народна творчість та етнографія*. 1957. № 4. С. 121–128.
4. Бушен В. Настінне малювання в Українській РСР. *Народна творчість та етнографія*. 1960. № 4. С. 73–79.
5. Верговська М. Комори українського Полісся та Наддніпрянщини. *Народна творчість та етнографія*. 2008. № 1. С. 121–130.
6. Верговський С. Давнє народне будівництво Українського та Білоруського Полісся. *Народна творчість та етнографія*. 1979. № 2. С. 74–80.
7. Верговський С., Свирида Р. Давня київська хата. *Народна творчість та етнографія*. 1982. № 3. С. 83–85.
8. Гасанова Н. Видатний дослідник народної архітектури (до річниці світлої пам'яті Віктора Васильовича Чепелика; 1927–1999). *Народна творчість та етнографія*. 2000. № 2–3. С. 117–119.
9. Гребінь І., Маруневич М., Чоботар С. Відображення молдавсько-українських етнокультурних взаємовпливів у народному житлі. *Народна творчість та етнографія*. 1987. № 1. С. 12–17.
10. Гудченко З. Архітектурне обличчя українського села за сучасних умов. *Народна творчість та етнографія*. 2010. № 6. С. 57–62.
11. Гудченко З. Архітектурні образи у творчості Тараса Шевченка. *Народна творчість та етнологія*. 2013. № 5. С. 17–26.
12. Гудченко З. Архітектурно-ландшафтний образ Косівщини (за польовими дослідженнями). *Народна творчість та етнологія*. 2012. № 1. С. 83–93.
13. Гудченко З. Бушанські мури. *Народна творчість та етнографія*. 2007. № 6. С. 81–86.
14. Гудченко З. Відлуння давніх традицій на Чернігівському Поліссі (за польовими дослідженнями села Надинівка Чернігівської області). *Народна творчість та етнологія*. 2013. № 3. С. 115–117.
15. Гудченко З. Етнографічні музеї просто неба. *Народна творчість та етнографія*. 1967. № 4. С. 48–53.
16. Гудченко З. З досвіду народного будівництва на Слобожанщині. *Народна творчість та етнологія*. 2011. № 4. С. 80–88.
17. Гудченко З. З історії оселі батьків Т. Г. Шевченка в Моринцях. *Народна творчість та етнографія*. 1982. № 4. С. 49–52.
18. Гудченко З. З історії формування сільських поселень над річкою Бужок на Хмельниччині (за експедиційними дослідженнями). *Народна творчість та етнографія*. 2008. № 5. С. 96–99.
19. Гудченко З. Заселення та забудова українського села Мусаїт у Молдові. *Народна творчість та етнологія*. 2014. № 2. С. 56–63.
20. Гудченко З. Локальні етнографічні музеї просто неба. *Народна творчість та етнографія*. 1979. № 4. С. 64–67.
21. Гудченко З. Містечка України. *Народна творчість та етнографія*. 2006. № 1. С. 51–57.
22. Гудченко З. Музеї просто неба. *Народна творчість та етнографія*. 1970. № 4. С. 19–25.
23. Гудченко З. Народні традиції в сільській архітектурі. *Народна творчість та етнографія*. 1985. № 4. С. 27–30.
24. Гудченко З. Народознавчі осередки у гірських селах Закарпаття (за експедиційними враженнями). *Народна творчість та етнографія*. 2009. № 2. С. 76–78.
25. Гудченко З. Пам'ятки української дерев'яної архітектури. *Народна творчість та етнографія*. 1978. № 1. С. 92–94.
26. Гудченко З. Поліський скансен у Сарнах. *Народна творчість та етнографія*. 1987. № 5. С. 92.
27. Гудченко З. Село на пониззі Дніпра. *Народна творчість та етнографія*. 2007. № 2. С. 91–100.
28. Гудченко З. Традиційна забудова в Україні (трансформації та іноетнічні впливи). *Народна творчість та етнологія*. 2013. № 2. С. 94–99.
29. Гудченко З. Традиційне будівництво на Малинщині (за експедиційними дослідженнями 2003 р.). *Народна творчість та етнографія*. 2006. № 3. С. 79–87.

30. Гудченко З. Традиційне і сучасне в сільській забудові Середньої Наддніпрянщини. *Народна творчість та етнографія*. 1978. № 5. С. 66–70.
31. Гурков В., Косміна О. Регіональні й локальні тенденції сучасного розвитку поселень та житла українсько-білоруського Полісся. *Народна творчість та етнографія*. 1988. № 1. С. 18–22.
32. Данилюк А. Бойківська хата 1812 р. *Народна творчість та етнографія*. 1969. № 6. С. 83–84.
33. Данилюк А. Давнє народне житло в Шацькому національному парку. *Народна творчість та етнографія*. 1994. № 2–3. С. 70–73.
34. Данилюк А. Замкнені двори на Поліссі. *Народна творчість та етнографія*. 1975. № 4. С. 102–103.
35. Данилюк А. Особливості розвитку традиційного житла Волинського Полісся. *Народна творчість та етнографія*. 1977. № 1. С. 50–56.
36. Данилюк А. Традиційна поліська садиба і типи її забудови. *Народна творчість та етнографія*. 1991. № 2. С. 53–58.
37. Дмитрук Н. [Польові записи з Волині]. *Народна творчість та етнологія*. 2015. № 3. С. 65–75.
38. Добровольська Т. Інтер'єр народного житла Слобожанщини. *Народна творчість та етнографія*. 1994. № 2–3. С. 73–79.
39. Довгань С. Господарські будівлі селянського двору на південному сході Поділля (с. Орлівка Теплицького р-ну Вінницької обл.). *Народна творчість та етнографія*. 2009. № 2. С. 96–100.
40. Довгань С. Народна архітектура села Северинівка Жмеринського району Вінницької області: від перших днів заснування до сьогодні (за матеріалами експедиції 2009 року). *Народна творчість та етнологія*. 2012. № 4. С. 103–111.
41. Довгань С. Особливості художнього оздоблення в інтер'єрі традиційного житла Переяславщини наприкінці XIX – середині XX століття (на основі експедиційних матеріалів). *Народна творчість та етнографія*. 2010. № 1. С. 129–131.
42. Довгань С. Регіональні особливості зведення народного житла Середньої Наддніпрянщини в кінці XIX – другій половині XX століття. *Народна творчість та етнологія*. 2012. № 3. С. 92–97.
43. Довгань С. Трансформаційні процеси в житловому будівництві українців Черкащини кінця XIX – XX століть. *Народна творчість та етнографія*. 2010. № 4. С. 81–83.
44. Довгань С. Трансформаційні процеси у будівництві житла с. Вереміївка Чорнобаївського району Черкаської області у XX – на початку XXI століття (на основі експедиційних матеріалів). *Народна творчість та етнологія*. 2014. № 3. С. 79–84.
45. Дяченко В. Традиція побілки житла. *Народна творчість та етнографія*. 1971. № 5. С. 52–58.
46. Жолтовський П. Деякі особливості народного будівництва Українських Карпат. *Народна творчість та етнографія*. 1978. № 4. С. 61–68.
47. Завада В. Народні традиції в монументальному дерев'яному будівництві Українського Полісся. *Народна творчість та етнографія*. 1987. № 1. С. 46–52.
48. Катернога М. Брами в народному зодчестві. *Народна творчість та етнографія*. 1995. № 1. С. 50–55.
49. Катернога М. Дослідник скарбів народної архітектури. *Народна творчість та етнографія*. 1997. № 5–6. С. 101–104.
50. Катернога М. Крилиці на Україні. *Народна творчість та етнографія*. 1990. № 1. С. 13–21.
51. Ковальчук Н. Путівник по музею просто неба. *Народна творчість та етнографія*. 1982. № 4. С. 79–80.
52. Косміна Т. Локальні особливості народного житла південних районів Поділля. *Народна творчість та етнографія*. 1973. № 4. С. 24–31.
53. Кравченко Я. Пам'ятка бойківської архітектури. *Народна творчість та етнографія*. 1994. № 1. С. 78–81.
54. Кушнір В. Особливості декорування традиційного житла українців Буго-Дністровського межиріччя і Буджака. *Народна творчість та етнологія*. 2011. № 4. С. 9–13.
55. Лебедев Г. Визначний український зодчий XX ст. *Народна творчість та етнографія*. 2003. № 1–2. С. 70–75.
56. Лебедев Г. Господарські будівлі Полтавщини. *Народна творчість та етнографія*. 1984. № 4. С. 78–79.
57. Лебедев Г. Дослідник народної архітектури. *Народна творчість та етнографія*. 1996. № 4. С. 69–74.
58. Лебедев Г. Художнє оздоблення хат Полтавщини. *Народна творчість та етнографія*. 1978. № 4. С. 58–61.
59. Матійчук М. Автентичні покрівельні техніки та їх вплив на архітектоніку традиційних будівель в Українських Карпатах. *Народна творчість та етнографія*. 2008. № 3. С. 60–70.
60. Прибега Л. Млинарські споруди українського села XIX – початку XX століття. *Народна творчість та етнографія*. 1985. № 3. С. 54–57.
61. Прибега Л. Хліборобські будівлі українського села XIX – початку XX століття. *Народна творчість та етнографія*. 1993. № 4. С. 37–41.

62. Приходько М. До питання про розвиток житла робітників Донбасу. *Народна творчість та етнографія*. 1957. № 2. С. 51–59.
63. Приходько М. Житло українців у межиріччі Дністра та Дунаю. *Народна творчість та етнографія*. 1972. № 3. С. 30–34.
64. Приходько М. Народне житло в с. Вишгороді. *Народна творчість та етнографія*. 1966. № 4. С. 39–44.
65. Приходько М. Особливості сільського житла на Поліссі. *Народна творчість та етнографія*. 1970. № 6. С. 50–54.
66. Радович Р. З історії народного будівництва: традиційні техніки покриття дахів на Поліссі. *Народна творчість та етнологія*. 2017. № 3. С. 53–66.
67. Радович Р. Становлення зрубної техніки будівництва на теренах Полісся. *Народна творчість та етнологія*. 2017. № 6. С. 22–32.
68. Самойлович В. Поліхромія в архітектурі народного житла. *Народна творчість та етнографія*. 1957. № 3. С. 112–126.
69. Самойлович В. Сучасне народне житло на Закарпатті. *Народна творчість та етнографія*. 1968. № 5. С. 16–22.
70. Самойлович Ю. Орнаментальний декор в оздобленні сучасного сільського житла. *Народна творчість та етнографія*. 1983. № 2. С. 68–70.
71. Свирида Р. Обладнання традиційного житла Правобережного Полісся. *Народна творчість та етнографія*. 1979. № 3. С. 56–63.
72. Сілецький Р. Форми сільських поселень в Українських Карпатах (XIX – початок XX ст.). *Народна творчість та етнографія*. 1989. № 2. С. 37–39.
73. Скрипник Г. Музеї-скансени і пропаганда народної культури. *Народна творчість та етнографія*. 1982. № 2. С. 73–78.
74. Сополіга М. Народне мистецтво в житлово-побутовій культурі українців Словаччини. *Народна творчість та етнографія*. 2005. № 5. С. 61–65.
75. Стельмах Г. Питання типології українського народного житла. *Народна творчість та етнографія*. 1982. № 4. С. 35–44.
76. Стельмах Г. Сільські поселення радянської України. *Народна творчість та етнографія*. 1957. № 3. С. 93–106.
77. Студенець Н. Традиційна практика хатнього настінного розпису в сучасному науковому осмисленні та інтерпретації. *Народна творчість та етнологія*. 2022. № 3. С. 78–85. DOI: <https://doi.org/10.15407/nte2022.03.078>.
78. Сушко В. Регіональні особливості планувальних і декоративних житлобудівних традицій Слобожанщини. *Народна творчість та етнологія*. 2021. № 2. С. 37–46. DOI: <https://doi.org/10.15407/nte2021.02.037>.
79. Таран О. Українці Башкортостану: погляд у минуле. *Народна творчість та етнологія*. 2012. № 6. С. 114–115.
80. Таранушенко С. Вітряки. *Народна творчість та етнографія*. 1958. № 1. С. 80–99.
81. Таранушенко С. Давнє поліське житло. *Народна творчість та етнографія*. 1969. № 1. С. 8–23.
82. Таранушенко С. Клуні Українського Полісся. *Народна творчість та етнографія*. 1968. № 3. С. 60–64.
83. Товстенко Т. Вплив етнокультурної спадщини на сучасний стан забудови в культурно-інформаційному просторі Києва. *Народна творчість та етнологія*. 2012. № 3. С. 72–84.
84. Товстенко Т. Етновияви в стильових рисах сучасної архітектури Києва. *Народна творчість та етнографія*. 2010. № 6. С. 23–30.
85. Урбанович Б. Традиційні вірування та звичаї, пов'язані з будівництвом житла на Покутті. *Народна творчість та етнографія*. 1987. № 2. С. 52–54.
86. Федака П. Внутрішнє планування та інтер'єр народного житла Закарпаття (друга половина XIX – початок XX ст.). *Народна творчість та етнографія*. 1985. № 5. С. 32–39.
87. Федака П. Господарські будівлі та споруди малих архітектурних форм. *Народна творчість та етнографія*. 2007. № 5. С. 34–41.
88. Федака П. Залежність між формами сім'ї і народного житла в Українських Карпатах (друга половина XIX – початок XX ст.). *Народна творчість та етнографія*. 1987. № 1. С. 18–24.
89. Федака П. Зміни в народному житлі колгоспного селянства Закарпаття (50–60-і роки). *Народна творчість та етнографія*. 1978. № 5. С. 22–27.
90. Федака П. Особливості форм сільських поселень Закарпаття (XIX–XX ст.). *Народна творчість та етнографія*. 1991. № 6. С. 3–11.
91. Федака П. Реліктові форми будівель на Закарпатті. *Народна творчість та етнографія*. 1980. № 2. С. 73–77.
92. Федака П. Типи двору на Закарпатті (друга половина XIX – поч. XX ст.). *Народна творчість та етнографія*. 1983. № 2. С. 35–41.
93. Федака П. Типи й варіанти народного житла Закарпаття (XIX – початок XX ст.). *Народна творчість та етнографія*. 1981. № 2. С. 11–21.
94. Федака П. Традиційні сільські поселення Закарпаття. *Народна творчість та етнографія*. 2008. № 5. С. 7–13.

95. Чепелик В. Архітектурна пам'ятка початку ХХ століття. *Народна творчість та етнографія*. 1985. № 3. С. 48–53.
96. Чепелик В. Д. І. Яворницький і народно-стильова архітектура Придніпров'я. *Народна творчість та етнографія*. 1985. № 5. С. 39–46.
97. Чепелик В. Народні традиції в архітектурі Києва 1920–1940-х років. *Народна творчість та етнографія*. 1982. № 2. С. 28–36.
98. Чепелик В. Народні традиції та новаторство в архітектурі перших виставочних павільйонів УРСР в Москві. *Народна творчість та етнографія*. 1986. № 5. С. 13–18.
99. Чепелик В. Первісток народного архітектурного стилю Шевченкової доби. *Народна творчість та етнографія*. 1989. № 2. С. 3–10.
100. Чепелик В. Пошук народного стилю в архітектурній творчості О. Г. Сластіона. *Народна творчість та етнографія*. 1979. № 2. С. 55–61.
101. Чепелик В. Пошук національної своєрідності в архітектурі Прикарпаття початку ХХ ст. *Народна творчість та етнографія*. 1990. № 1. С. 21–30.
102. Чепелик В. Традиційна народна хата Київщини. *Народна творчість та етнографія*. 1999. № 5–6. С. 20–27.
103. Чепелик В. Харківський осередок творців народного стилю в архітектурі. *Народна творчість та етнографія*. 1988. № 5. С. 13–21.
104. Чехович С. Обладнання житла на західних областях УРСР. *Народна творчість та етнологія*. 2016. № 3. С. 75–84.
105. Шмельов В. Етнографічні музеї просто неба. *Народна творчість та етнографія*. 1975. № 6. С. 52–60.
106. Юрченко П. Пропорційність в народній архітектурі. *Народна творчість та етнографія*. 1970. № 4. С. 12–18.
107. Ярова А. Вивчення традиційного житла Чернігівщини наприкінці ХVІІІ – у першій половині ХХ століття. *Народна творчість та етнологія*. 2016. № 2. С. 100–104.
108. Ярова А. Місце традиційного житла в сучасному світі. *Народна творчість та етнологія*. 2018. № 4. С. 75–80. DOI : <https://doi.org/10.15407/nte2018.04.075>.
109. Ярова А. Традиційна житлова архітектура Харківщини. *Народна творчість та етнологія*. 2017. № 5. С. 86–88.
110. Ярова А. Традиційне житло Коропського Подесення (кінець ХХ – початок ХХІ століття). *Народна творчість та етнологія*. 2017. № 1. С. 73–80.

References

1. ADRUH, Anatolii. Folk Sources of the Stone Architecture of Chernihiv in the Mid to Late 17th – Early 18th Centuries. *Folk Art and Ethnography*, 1981, no. 3, pp. 63–68 [in Ukrainian].
2. BABENKO, Vasyi. Traditions and Innovations in the Housing of Ukrainian Settlers in Bashkyriia. *Folk Art and Ethnography*, 1985, no. 4, pp. 27–30 [in Ukrainian].
3. BEZHKOYCH, Afanasii. Ukrainian Folk Wall Painting. *Folk Art and Ethnography*, 1957, no. 4, pp. 121–128 [in Ukrainian].
4. BUSHEN, Vsevolod. Wall Painting in the Ukrainian SSR. *Folk Art and Ethnography*, 1960, no. 4, pp. 73–79 [in Ukrainian].
5. VERHOVSKA, Mariia. Storehouses of the Ukrainian Polissia and Dnieper Regions. *Folk Art and Ethnography*, 2008, no. 1, pp. 121–130 [in Ukrainian].
6. VERHOVSKYI, Serhii. Ancient Folk Construction of Ukrainian and Belarusian Polissia. *Folk Art and Ethnography*, 1979, no. 2, pp. 74–80 [in Ukrainian].
7. VERHOVSKYI, Serhii, Raisa SVYRYDA. An Ancient Kyiv House. *Folk Art and Ethnography*, 1982, no. 3, pp. 83–85 [in Ukrainian].
8. HASANOVA, Ninel. An Outstanding Researcher of Folk Architecture (To the Anniversary of the Blessed Memory of Viktor Vasylovych Chepelyk; 1927–1999). *Folk Art and Ethnography*, 2000, no. 2–3, pp. 117–119 [in Ukrainian].
9. HREBIN, Ion, Mariia MARUNEVYCH, Svitlana CHOBOTAR. Reflection of Moldovan-Ukrainian Ethnocultural Mutual Influences in Folk Housing. *Folk Art and Ethnography*, 1987, no. 1, pp. 12–17 [in Ukrainian].
10. HUDCHENKO, Zoia. Architectural Face of the Ukrainian Village in Modern Conditions. *Folk Art and Ethnography*, 2010, no. 6, pp. 57–62 [in Ukrainian].
11. HUDCHENKO, Zoia. Architectural Images in the Works of Taras Shevchenko. *Folk Art and Ethnology*, 2013, no. 5, pp. 17–26 [in Ukrainian].

12. HUDCHENKO, Zoia. Architectural and Landscape Image of Kosiv Region (After Field Research). *Folk Art and Ethnology*, 2012, no. 1, pp. 83–93 [in Ukrainian].
13. HUDCHENKO, Zoia. Busha Walls. *Folk Art and Ethnography*, 2007, no. 6, pp. 81–86 [in Ukrainian].
14. HUDCHENKO, Zoia. Echoes of Ancient Traditions in Chernihiv Polissia (After Field Research of the Village of Nadynivka of Chernihiv Region). *Folk Art and Ethnology*, 2013, no. 3, pp. 115–117 [in Ukrainian].
15. HUDCHENKO, Zoia. Ethnographic Open-Air Museums. *Folk Art and Ethnography*, 1967, no. 4, pp. 48–53 [in Ukrainian].
16. HUDCHENKO, Zoia. From the Experience of Folk Construction in Slobozhanshchyna. *Folk Art and Ethnology*, 2011, no. 4, pp. 80–88 [in Ukrainian].
17. HUDCHENKO, Zoia. From the History of the Formation of T. H. Shevchenko's Parents' Home in Moryntsi. *Folk Art and Ethnography*, 1982, no. 4, pp. 49–52 [in Ukrainian].
18. HUDCHENKO, Zoia. From the History of the Formation of Rural Settlements on the Buzhok River in Khmelnytskyi Region (After the Expeditionary Research). *Folk Art and Ethnography*, 2008, no. 5, pp. 96–99 [in Ukrainian].
19. HUDCHENKO, Zoia. Settlement and Construction of the Ukrainian Village of Musait in Moldova. *Folk Art and Ethnology*, 2014, no. 2, pp. 56–63 [in Ukrainian].
20. HUDCHENKO, Zoia. Local Ethnographic Open-Air Museums. *Folk Art and Ethnography*, 1979, no. 4, pp. 64–67 [in Ukrainian].
21. HUDCHENKO, Zoia. Small Towns of Ukraine. *Folk Art and Ethnography*, 2006, no. 1, pp. 51–57 [in Ukrainian].
22. HUDCHENKO, Zoia. Open-Air Museums. *Folk Art and Ethnography*, 1970, no. 4, pp. 19–25 [in Ukrainian].
23. HUDCHENKO, Zoia. Folk Traditions in Rural Architecture. *Folk Art and Ethnography*, 1985, no. 4, pp. 27–30 [in Ukrainian].
24. HUDCHENKO, Zoia. Ethnological Centers in the Mountain Villages of Transcarpathia (Based on Expeditionary Impressions). *Folk Art and Ethnography*, 2009, no. 2, pp. 76–78 [in Ukrainian].
25. HUDCHENKO, Zoia. Monuments of Ukrainian Wooden Architecture. *Folk Art and Ethnography*, 1978, no. 1, pp. 92–94 [in Ukrainian].
26. HUDCHENKO, Zoia. Polissian Skansen in Sarny. *Folk Art and Ethnography*, 1987, no. 5, p. 92 [in Ukrainian].
27. HUDCHENKO, Zoia. A Village on the Lower Reaches of the Dnieper. *Folk Art and Ethnography*, 2007, no. 2, pp. 91–100 [in Ukrainian].
28. HUDCHENKO, Zoia. Traditional Construction in Ukraine (Transformations and Ethnic Influences). *Folk Art and Ethnology*, 2013, no. 2, pp. 94–99 [in Ukrainian].
29. HUDCHENKO, Zoia. Traditional Construction in Malyn Region (After Expeditionary Research of 2003). *Folk Art and Ethnography*, 2006, no. 3, pp. 79–87 [in Ukrainian].
30. HUDCHENKO, Zoia. Traditional and Modern in the Rural Construction of the Middle Over Dnipro Lands. *Folk Art and Ethnography*, 1978, no. 5, pp. 66–70 [in Ukrainian].
31. HURKOV, Volodymyr, Oksana KOSMINA. Regional and Local Trends in the Modern Development of Settlements and Housing of Ukrainian-Belarusian Polissia. *Folk Art and Ethnography*, 1988, no. 1, pp. 18–22 [in Ukrainian].
32. DANYLIUK, Arkhyp. Boyko House of 1812. *Folk Art and Ethnography*, 1969, no. 6, pp. 83–84 [in Ukrainian].
33. DANYLIUK, Arkhyp. Ancient Folk Housing in the Shatsk National Park. *Folk Art and Ethnography*, 1994, no. 2–3, pp. 70–73 [in Ukrainian].
34. DANYLIUK, Arkhyp. Enclosed Yards in Polissia. *Folk Art and Ethnography*, 1975, no. 4, pp. 102–103 [in Ukrainian].
35. DANYLIUK, Arkhyp. Development Features of the Traditional Housing in Volhynian Polissia. *Folk Art and Ethnography*, 1977, no. 1, pp. 50–56 [in Ukrainian].
36. DANYLIUK, Arkhyp. Traditional Polissian Estate and Its Types of Construction. *Folk Art and Ethnography*, 1991, no. 2, pp. 53–58 [in Ukrainian].
37. DMYTRUK, Nykanor. [Field Notes from Volhynia]. *Folk Art and Ethnology*, 2015, no. 3, pp. 65–75 [in Ukrainian].
38. DOBROVOLSKA, Tetiana. Interior of Folk Housing of Slobozhanshchyna. *Folk Art and Ethnography*, 1994, no. 2–3, pp. 73–79 [in Ukrainian].
39. DOVHAN, Serhii. Outbuildings of a Peasant Yard in the Southeast of Podillia (Orlivka Village of Teplyk District in Vinnytsia Region). *Folk Art and Ethnography*, 2009, no. 2, pp. 96–100 [in Ukrainian].
40. DOVHAN, Serhii. Folk Architecture of Severynivka Village in Zhmerynka District of Vinnytsia Region: From the First Days of Foundation to the Present (After the Expeditionary Materials of 2009). *Folk Art and Ethnology*, 2012, no. 4, pp. 103–111 [in Ukrainian].
41. DOVHAN, Serhii. Features of Artistic Decoration in the Interior of Traditional Housing of Pereiaslav Region at the Late 19th – Mid 20th Century (Based on Expeditionary Materials). *Folk Art and Ethnography*, 2010, no. 1, pp. 129–131 [in Ukrainian].

42. DOVHAN, Serhii. Regional Features of the Construction of Folk Housing in the Middle Over Dnipro Lands in the Late 19th – Mid to Late 20th Century. *Folk Art and Ethnology*, 2012, no. 3, pp. 92–97 [in Ukrainian].
43. DOVHAN, Serhii. Transformation Processes in the Residential Construction of Ukrainians in Cherkasy Region at the Late 19th – 20th Centuries. *Folk Art and Ethnography*, 2010, no. 4, pp. 81–83 [in Ukrainian].
44. DOVHAN, Serhii. Transformation Processes in the Construction of Housing in the Village of Veremiivka in Chornobai District of Cherkasy Region in the 20th – Early 21st Century (Based on Expeditionary Materials). *Folk Art and Ethnology*, 2014, no. 3, pp. 79–84 [in Ukrainian].
45. DIACHENKO, Volodymyr. Tradition of Whitewashing Housing. *Folk Art and Ethnography*, 1971, no. 5, pp. 52–58 [in Ukrainian].
46. ZHOLTOVSKYI, Pavlo. Some Features of Folk Construction in the Ukrainian Carpathians. *Folk Art and Ethnography*, 1978, no. 4, pp. 61–68 [in Ukrainian].
47. ZAVADA, Viktor. Folk Traditions in Monumental Wooden Construction of Ukrainian Polissia. *Folk Art and Ethnography*, 1987, no. 1, pp. 46–52 [in Ukrainian].
48. KATERNOHA, Musii. Gates in Folk Architecture. *Folk Art and Ethnography*, 1995, no. 1, pp. 50–55 [in Ukrainian].
49. KATERNOHA, Musii. Researcher of Treasures of Folk Architecture. *Folk Art and Ethnography*, 1997, no. 5–6, pp. 101–104 [in Ukrainian].
50. KATERNOHA, Musii. Wells in Ukraine. *Folk Art and Ethnography*, 1990, no. 1, pp. 13–21 [in Ukrainian].
51. KOVALCHUK, Nataliia. Guide for the Open-Air Museum. *Folk Art and Ethnography*, 1982, no. 4, pp. 79–80 [in Ukrainian].
52. KOSMYNA, Tamara. Local Features of Folk Housing in the Southern Regions of Podillia. *Folk Art and Ethnography*, 1973, no. 4, pp. 24–31 [in Ukrainian].
53. KRAVCHENKO, Yaroslav. Monument of Boyko Architecture. *Folk Art and Ethnography*, 1994, no. 1, pp. 78–81 [in Ukrainian].
54. KUSHNIR, Viacheslav. Features of Decorating Traditional Housing of Ukrainians in the Bug-Dniester Interfluvium and Budzhak. *Folk Art and Ethnology*, 2011, no. 4, pp. 9–13 [in Ukrainian].
55. LEBEDIEV, Heorhii. An Outstanding Ukrainian Architect of the 20th Century. *Folk Art and Ethnography*, 2003, no. 1–2, pp. 70–75 [in Ukrainian].
56. LEBEDIEV, Heorhii. Outbuildings of Poltava Region. *Folk Art and Ethnography*, 1984, no. 4, pp. 78–79 [in Ukrainian].
57. LEBEDIEV, Heorhii. Researcher of Folk Architecture. *Folk Art and Ethnography*, 1996, no. 4, pp. 69–74 [in Ukrainian].
58. LEBEDIEV, Heorhii. Artistic Decoration of Houses in Poltava Region. *Folk Art and Ethnography*, 1978, no. 4, pp. 58–61 [in Ukrainian].
59. MATIICHUK, Mykhailo. Authentic Roofing Techniques and Their Influence on the Architectonics of Traditional Buildings in the Ukrainian Carpathians. *Folk Art and Ethnography*, 2008, no. 3, pp. 60–70 [in Ukrainian].
60. PRYBIEHA, Leonid. Milling Structures of the Ukrainian Village of the 19th – Early 20th Century. *Folk Art and Ethnography*, 1985, no. 3, pp. 54–57 [in Ukrainian].
61. PRYBIEHA, Leonid. Agricultural Buildings of the Ukrainian Village of the 19th – Early 20th Century. *Folk Art and Ethnography*, 1993, no. 4, pp. 37–41 [in Ukrainian].
62. PRYKHODKO, Mykola. On the Issue of the Development of Housing for Workers in Donbas. *Folk Art and Ethnography*, 1957, no. 2, pp. 51–59 [in Ukrainian].
63. PRYKHODKO, Mykola. Housing of Ukrainians in the Interfluvium of the Dniester and Danube. *Folk Art and Ethnography*, 1972, no. 3, pp. 30–34 [in Ukrainian].
64. PRYKHODKO, Mykola. Folk Housing in the Vyshhorod Village. *Folk Art and Ethnography*, 1966, no. 4, pp. 39–44 [in Ukrainian].
65. PRYKHODKO, Mykola. Features of Rural Housing in Polissia. *Folk Art and Ethnography*, 1970, no. 6, pp. 50–54 [in Ukrainian].
66. RADOVYCH, Roman. From the History of Folk Construction: Traditional Roof Covering Techniques in Polissia. *Folk Art and Ethnology*, 2017, no. 3, pp. 53–66 [in Ukrainian].
67. RADOVYCH, Roman. Formation of Log Construction Technique in Polissia. *Folk Art and Ethnology*, 2017, no. 6, pp. 22–32 [in Ukrainian].
68. SAMOILOVYCH, Viktor. Polychromy in the Architecture of Folk Housing. *Folk Art and Ethnography*, 1957, no. 3, pp. 112–126 [in Ukrainian].
69. SAMOILOVYCH, Viktor. Modern Folk Housing in Transcarpathia. *Folk Art and Ethnography*, 1968, no. 5, pp. 16–22 [in Ukrainian].
70. SAMOILOVYCH, Viktor. Ornamental Decor in the Ornamentation of Modern Rural Housing. *Folk Art and Ethnography*, 1983, no. 2, pp. 68–70 [in Ukrainian].

71. SVYRYDA, Raisa. Equipment of Traditional Housing of the Right-Bank Polissia. *Folk Art and Ethnography*, 1979, no. 3, pp. 56–63 [in Ukrainian].
72. SILETSKYI, Roman. Forms of Rural Settlements in the Ukrainian Carpathians (19th – Early 20th Century). *Folk Art and Ethnography*, 1989, no. 2, pp. 37–39 [in Ukrainian].
73. SKRYPNYK, Hanna. Skansen Museums and Propaganda of Folk Culture. *Folk Art and Ethnography*, 1982, no. 2, pp. 73–78 [in Ukrainian].
74. SOPOLYHA, Myroslav. Folk Art in the Housing and Household Culture of Ukrainians in Slovakia. *Folk Art and Ethnography*, 2005, no. 5, pp. 61–65 [in Ukrainian].
75. STELMAKH, Hryhorii. Issues of Typology of Ukrainian Folk Housing. *Folk Art and Ethnography*, 1982, no. 4, pp. 35–44 [in Ukrainian].
76. STELMAKH, Hryhorii. Rural Settlements of Soviet Ukraine. *Folk Art and Ethnography*, 1957, no. 3, pp. 93–106 [in Ukrainian].
77. STUDENETS, Natalia. Traditional Practice of Home Wall Painting in Modern Scientific Comprehension and Interpretation. *Folk Art and Ethnology*, 2022, no. 3, pp. 78–85. DOI: <https://doi.org/10.15407/nte2022.03.078> [in Ukrainian].
78. SUSHKO, Valentyna. Regional Features of Planning and Decorative Housing Traditions of Slobozhanshchyna. *Folk Art and Ethnology*, 2021, no. 2, pp. 37–46. DOI: <https://doi.org/10.15407/nte2021.02.037> [in Ukrainian].
79. TARAN, Olena. Ukrainians of Bashkortostan: Looking Back. *Folk Art and Ethnology*, 2012, no. 6, pp. 114–115 [in Ukrainian].
80. TARANUSHENKO, Stefan. Windmills. *Folk Art and Ethnography*, 1958, no. 1, pp. 80–99 [in Ukrainian].
81. TARANUSHENKO, Stefan. Ancient Polissian Housing. *Folk Art and Ethnography*, 1969, no. 1, pp. 8–23 [in Ukrainian].
82. TARANUSHENKO, Stefan. Barns of Ukrainian Polissia. *Folk Art and Ethnography*, 1968, no. 3, pp. 60–64 [in Ukrainian].
83. TOVSTENKO, Tetiana. Influence of Ethno-Cultural Heritage on the Current State of Construction in the Cultural and Informational Space of Kyiv. *Folk Art and Ethnology*, 2012, no. 3, pp. 72–84 [in Ukrainian].
84. TOVSTENKO, Tetiana. Ethnic Manifestations in Stylistic Features of Modern Architecture of Kyiv. *Folk Art and Ethnography*, 2010, no. 6, pp. 23–30 [in Ukrainian].
85. URBANOVYCH, Borys. Traditional Beliefs and Customs Associated with House Building in Pokuttia. *Folk Art and Ethnography*, 1987, no. 2, pp. 52–54 [in Ukrainian].
86. FEDAKA, Pavlo. Internal Planning and Interior of Folk Housing of Transcarpathia (Mid to Late 19th – Early 20th Centuries). *Folk Art and Ethnography*, 1985, no. 5, pp. 32–39 [in Ukrainian].
87. FEDAKA, Pavlo. Outbuildings and Structures of Small Architectural Forms. *Folk Art and Ethnography*, 2007, no. 5, pp. 34–41 [in Ukrainian].
88. FEDAKA, Pavlo. Dependence between the Forms of Family and Folk Housing in the Ukrainian Carpathians (Mid to Late 19th – Early 20th Century). *Folk Art and Ethnography*, 1987, no. 1, pp. 18–24 [in Ukrainian].
89. FEDAKA, Pavlo. Changes in Folk Housing of the Collective Farm Peasantry of Transcarpathia (1950s – 1960s). *Folk Art and Ethnography*, 1978, no. 5, pp. 22–27 [in Ukrainian].
90. FEDAKA, Pavlo. Features of the Forms of Rural Settlements of Transcarpathia (19th – 20th Centuries). *Folk Art and Ethnography*, 1991, no. 6, pp. 3–11 [in Ukrainian].
91. FEDAKA, Pavlo. Relict Forms of Buildings in Transcarpathia. *Folk Art and Ethnography*, 1980, no. 2, pp. 73–77 [in Ukrainian].
92. FEDAKA, Pavlo. Types of Yards in Transcarpathia (Mid to Late 19th – Early 20th Century). *Folk Art and Ethnography*, 1983, no. 2, pp. 35–41 [in Ukrainian].
93. FEDAKA, Pavlo. Types and Variants of Folk Housing of Transcarpathia (19th – Early 20th Century). *Folk Art and Ethnography*, 1981, no. 2, pp. 11–21 [in Ukrainian].
94. FEDAKA, Pavlo. Traditional Rural Settlements of Transcarpathia. *Folk Art and Ethnography*, 2008, no. 5, pp. 7–13 [in Ukrainian].
95. CHEPELYK, Viktor. Architectural Monument of the Early 20th Century. *Folk Art and Ethnography*, 1985, no. 3, pp. 48–53 [in Ukrainian].
96. CHEPELYK, Viktor. D. I. Yavornytskyi and Folk-Style Architecture of the Dnieper Region. *Folk Art and Ethnography*, 1985, no. 5, pp. 39–46 [in Ukrainian].
97. CHEPELYK, Viktor. Folk Traditions in the Architecture of Kyiv in the 1920s–1940s. *Folk Art and Ethnography*, 1982, no. 2, pp. 28–36 [in Ukrainian].
98. CHEPELYK, Viktor. Folk Traditions and Innovation in the Architecture of the First Exhibition Pavilions of the Ukrainian SSR in Moscow. *Folk Art and Ethnography*, 1986, no. 5, pp. 13–18 [in Ukrainian].

99. CHEPELYK, Viktor. The Firstling of the Folk Architectural Style of Shevchenko's Era. *Folk Art and Ethnography*, 1989, no. 2, pp. 3–10 [in Ukrainian].
100. CHEPELYK, Viktor. Search for a Folk Style in the Architectural Work of O. H. Slastion. *Folk Art and Ethnography*, 1979, no. 2, pp. 55–61 [in Ukrainian].
101. CHEPELYK, Viktor. Search for National Identity in the Architecture of the Precarpathian Region at the Early 20th Century. *Folk Art and Ethnography*, 1990, no. 1, pp. 21–30 [in Ukrainian].
102. CHEPELYK, Viktor. Traditional Folk House of Kyiv Region. *Folk Art and Ethnography*, 1999, no. 5–6, pp. 20–27 [in Ukrainian].
103. CHEPELYK, Viktor. Kharkiv Center of Creators of the Folk Style in Architecture. *Folk Art and Ethnography*, 1988, no. 5, pp. 13–21 [in Ukrainian].
104. CHEKHOVYCH, Sofia. Housing Equipment in the Western Regions of the Ukrainian SSR. *Folk Art and Ethnology*, 2016, no. 3, pp. 75–84 [in Ukrainian].
105. SHMELOV, Viktor. Ethnographic Open-Air Museums. *Folk Art and Ethnography*, 1975, no. 6, pp. 52–60 [in Ukrainian].
106. YURCHENKO, Petro. Proportionality in Folk Architecture. *Folk Art and Ethnography*, 1970, no. 4, pp. 12–18 [in Ukrainian].
107. YAROVA, Alina. Study of Traditional Housing of Chernihiv Region at the Late 18th – the First Half of the 20th Century. *Folk Art and Ethnology*, 2016, no. 2, pp. 100–104 [in Ukrainian].
108. YAROVA, Alina. A Place of Traditional Abode in Modern World. *Folk Art and Ethnology*, 2018, no. 4, pp. 75–80. DOI: <https://doi.org/10.15407/nte2018.04.075> [in Ukrainian].
109. YAROVA, Alina. Conventional Housing Architecture of Kharkivshchyna. *Folk Art and Ethnology*, 2017, no. 5, pp. 86–88 [in Ukrainian].
110. YAROVA, Alina. Traditional Adobe of Korop District's Over Desna Lands (Late 20th – Early 21st Century). *Folk Art and Ethnology*, 2017, no. 1, pp. 73–80 [in Ukrainian].

Конфлікт інтересів

Авторка не має потенційного конфлікту інтересів, який би міг вплинути на рішення про опублікування цієї статті.

Використання штучного інтелекту

Не використовувався.

Отримано / Received 09.02.2026

Рекомендовано до друку / Recommended for publishing 03.03.2026

Опубліковано / Published 04.03.2026